

Opinnäytetyö (YAMK)

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

2019

Kirsi Grönlund

KOHTI LAPSILÄHTÖISEMPÄÄ PALVELUTARPEEN ARVIOINTIA

– Palvelutarpeen arvioinnin kehittäminen Turun
sosiaalipalveluissa

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

2019 | 72 sivua, 17 liitesivua

Ohjaaja: Anssi Lähde

Kirsi Grönlund

KOHTI LAPSILÄHTÖISEMPÄÄ PALVELUTARPEEN ARVIOINTIA

- Palvelutarpeen arvioinnin kehittäminen Turun sosiaalipalveluissa

Tässä kehittämistyön tutkimuksellisessa osiossa on selvitetty miten palvelutarpeen arviointeja tehdään Turun kaupungin sosiaalipalveluissa ja kuinka lapsen osallisuus toteutuu palvelutarpeen arvioinnin aikana. Aineisto koostuu lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille lähettämien kyselylomakkeiden vastauksista sekä sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista. Kyselylomakkeen vastauksia oli kuusi kappaletta ja ryhmähaastatteluja viisi, joihin osallistui yhteensä 28 sosiaalityöntekijää. Aineiston analyysimenetelmänä tutkimuksessa on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Kehittämistyön tutkimuksellisessa osiossa tuli esille, että palvelutarpeen arviointia tehdään monin eri tavoin. Pääsääntöisesti palvelutarpeen arvioinnin aikana tavataan lasta, vaikka lapselle ei omaa tapaamista järjestettäisikään. Osassa palvelutarpeen arviointeja arviointi on kuitenkin voitu päättää ilman lapsen tapaamista. Isossa osassa palvelutarpeen arviointeja yhteenvetotapaaminen jäi kokonaan pitämättä. Haastatteluissa tuli esille suuri vaihtuvuus työntekijöiden keskuudessa lapsen tapaamisen arvosta.

Kehittämistyön kehittämisosiossa on kehitetty ehdotus yhtenäiseksi malliksi palvelutarpeen arviointiin. Ehdotukseksi Turussa toteutettavasta mallista valikoitui Helsingin tuen tarpeen arviointimalli. Kiinnostus Helsingin tuen tarpeen arviointimallia kohtaa nousi esille sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa. Kehittämisprosessin aikana saimme koulutusta Helsingin mallin käytöstä. Palvelutarpeen arvioinnin aikaisen työskentelyn tulisi sisältää aloitustapaamisen lisäksi kotikäynti, lasten tapaaminen sekä yhteenvetotapaaminen. Kehittämisen tuloksena syntyi sosiaalityöntekijöille muistilista arvioinnin aikana selvitetävistä asioista sekä alustavat versiot palautelomakkeista sekä palvelutarpeen arvioinnin esitteestä.

ASIASANAT:

Palvelutarpeen arviointi, lastensuojelutarpeen arviointi, sosiaalihuoltolaki, lastensuojelulaki, lapsilähtöisyys ja lapsen etu

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Social Services | Leadership and Management

2019 | 72 pages, 17 of pages in appendices

Instructor: Anssi Lähde

Kirsi Grönlund

TOWARDS A CHILD-ORIENTED SERVICE NEEDS ASSESSMENT

Developing the services needs assessment in the city of Turku

This Master thesis examines how social workers are performing social service needs assessment and how children are involved during these assessments in Turku's social services.

In a study conducted during this master thesis, 28 social workers participated in the group interviews and six social workers answered to the questionnaires. This material was analyzed using content analysis.

According to the study the social service needs assessment are being performed in various ways. Children are being met in majority of the assessments, but the understanding of the value of meeting a child varies a lot among social workers. Most of the social service needs assessments are being closed without a summary meeting and some without a meeting the children in question.

In this study, a uniform model of performing an assessment work is being suggested. The suggestion is to utilize the service needs assessment model used in Helsinki. The assessment should always contain an opening meeting, home visit, child's meeting and summary meeting. During the study, a training day on service needs assessment work in Helsinki was participated. Also, a feedback form to the children and parents, checklist to the social worker and a brochure about the assessment work was developed.

KEYWORDS:

The social services needs assessment, the child welfare assessment, child welfare act, social welfare act, the best interests of the child,

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO	7
1 JOHDANTO	8
2 ALKUARVIOINNIN KEHITTÄMINEN VALTAKUNNALLISESTI	10
2.1 Pesäpuu Ry:n tekemä kehitystyö	10
2.2 Kohtaavaa lastensuojelua- hanke	11
2.3 Menetelmien yhtäläisyyksiä	11
2.4 Sosiaalityön kehittämishanke	13
2.5 Kehittämistyö Helsingissä	14
3 LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYKSESTÄ PALVELUTARPEEN ARVIOINTIIN	15
3.1 Lastensuojelutarpeen selvitys	15
3.2 Lakimuutokset	16
3.3 Palvelutarpeen arviointi	18
3.4 Lastensuojelutarpeen selvittäminen	19
3.5 Yhteinen arviointi	19
4 LAPSIKESKEISYYS	21
4.1 Lapsen kanssa työskentely	21
4.2 Lapsikeskeisyys vanhempien kanssa	22
4.3 Lapsikeskeisyyden toteutuminen	23
4.4 Lapsikeskeisyys systeemisessä työssä ja Hackneyn mallissa	24
5 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA	26
5.1 Alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta	26
5.2 Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot	27
5.3 Barnens behov i centrum	29
6 KEHITTÄMISPROJEKTIN TOTEUTTAMINEN	31
6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	31
6.2 Kehittämistoiminta	32
6.3 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta	33
6.4 Tutkimuksen alkuvaiheet	36

6.5 Aineiston kerääminen	37
6.6 Haastattelusta ja ryhmähaastattelusta	38
6.7 Aineiston analyysi	39
7 TUTKIMUKSEN TULOKSIA	43
7.1 Ensimmäinen tapaaminen	43
7.2 Kotikäynti	45
7.3 Lapsen tapaaminen	46
7.4 Yhteenvetotapaaminen	49
7.5 Menetelmien käyttö	51
7.6 Toiveita tulevaan	53
8 OHJAUSRYHMÄN TYÖSKENTELYSTÄ	57
8.1 Ohjausryhmän tapaamisista	57
8.2 Suunnitelma kehittämistyöstä	59
9 TURUN MALLI JA JUURUTTAMINEN	60
9.1 Palvelutarpeen arvioinnin kehittäminen Turussa	60
9.2 Palautekysely ja esite	61
10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	62
10.1 Lapsen osallisuus	62
10.2 Työparityöstä	63
10.3 Helsingin mallista	65
10.4 Tutkimuksen luotettavuus	65
10.5 Tutkimuksen eettisyys	67
LÄHTEET	69

LIITTEET

- Liite 1. Kysely palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskentelestä
- Liite 2. Muistilista palvelutarpeen arviointia varten
- Liite 3. Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi
- Liite 4. Vanhemman palautelomake
- Liite 5. Nuoren palautelomake
- Liite 6. Lapsen palautelomake
- Liite 7. Helsingin tuen tarpeen arviointimalli

KUVIOT

Kuvio 1. Alkuarvioinnin ja lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessi.	12
Kuvio 2. Palvelutarpeen arvioinnin prosessi.	17
Kuvio 3. BBIC- arviointimalli.	30
Kuvio 4. Tutkimuksen ja kehittämistoiminnan suhde.	34
Kuvio 5. Kehittämiprojektin eteneminen.	35

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
LAPE	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma
BBIC	Barns behov i centrum
PRIDE-valmennus	Sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitseville tarkoitettu valmennus
SHL	Sosiaalihuoltolaki
LSL	Lastensuojelulaki

1 JOHDANTO

Tämän kehittämistyön tutkimuksellisen osion tarkastelun kohteena on sosiaalihuoltolain mukaiset palvelutarpeen arvioinnit sekä lasten osallisuuden toteutuminen arvioinnin aikana. Kehittämistyön kehittämisosion tarkoituksena on ollut luoda ehdotus yhtenäiseksi lapsilähtöiseksi malliksi Turun kaupungin sosiaalipalveluihin palvelutarpeen arvioinnista.

Aiheen ajankohtaisuutta korostaa vuonna 2015 voimaan tullut uudistettu sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Uudistettu sosiaalihuoltolaki on vaikuttanut asiakkuuden alkamiseen sekä ja alkuarviointiin, josta käytetään nykyään ja tässä tutkimuksessa nimeä palvelutarpeen arviointi. Palvelutarpeen arviointi seuraa aina saapuneesta lastensuojeluilmoituksesta tai sosiaalihuoltolain mukaisesta tuen tarpeen arviointipyyntöstä.

Aihevalintaan vaikutti vahvasti myös Turun kaupungin sosiaalipalveluissa tehty laajamittainen organisaatiouudistus alkuvuodesta 2019. Tällöin eriytettiin lastensuojelun palvelut ja sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut toisistaan. Muutoksen myötä alueelliset sosiaali-toimistot poistuivat ja tilalle tulivat avohuollon lastensuojelun, lapsiperhesosiaalityön ja aikuissosiaalityön yksiköt. Uudistuksen myötä Turun kaupungin sosiaalityön yksiköissä otettiin käyttöön Hackneyn mallin mukainen systeeminen työote. Systeemisessä työteossa lapsi on keskiössä ja lapsi tarpeineen nähdään osana perheyksikköä eli systeemiä. Muutosten ja uudistusten myötä nousi tarve saada yhtenäinen malli ja työtapa Turun kaupungin sosiaalipalveluihin palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskentelystä.

Suomessa alkuarviointia koskeva tutkimus on ollut melko vähäistä ja varsinkin vuoden 2015 tulleen sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeen tutkimuksia ei juuri ole tehty. Tässä kehittämistyössä perehdyn tarkemmin Johanna Hietamäen väitöstudiumukseen (2015) koskien lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksiin vanhempien väkikulmasta sekä Outi Jaakkolan lisensiaattityöhön (2016) sosiaalityöntekijän tiedoista ja taidoista lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

Suomessa on kuitenkin kehitetty valtakunnallisesti työmenetelmiä perhetilanteen selvittelyyn asiakkuuden alkuvaiheessa. Pesäpuu Ry on kehittänyt Lapsen elämäntilanteen kartoitusmallin (Möller 2004) ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto on kehittänyt lapsikeskeisen tilannearvion mallia (Muukkonen & Tulensalo 2004). Työmenetelmien kehittäminen on lähtenyt sosiaalityöntekijöiden tarpeesta saada alkuvaiheen arvioinnista systemaattisempaa ja lapsilähtöisempää (Möller 2004, 12; Muukkonen & Tulensalo 2004,

1). Myös ulkomailla kehitetyt mallit ovat saaneet jalansijaa Suomessa, kuten esimerkiksi Ruotsissa kehitetty BBIC eli Barns behov i centrum- työskentelymalli (Grundbok 2015).

Tämän kehittämistyön raportti koostuu kymmenestä alaluvusta. Johdannon jälkeen käyn läpi alkuarvioinnin kehittämistä valtakunnallisesti. Kolmannessa luvussa käyn läpi sosiaalihuoltolain uudistusta sekä palvelutarpeen arviointia yleisesti. Neljäs luku keskittyy lapsikeskeisyyden määrittelyyn ja viidennessä luvussa käyn läpi kehittämistyöni kannalta tärkeimpiä aiempia tutkimuksia. Kuudennessa luvussa kuvaan kehittämisprojektin toteuttamista ja seitsemännessä luvussa käyn läpi tutkimukseni tärkeimpiä tuloksia. Kahdeksas luku keskittyy kehittämistyöni kehittämisosioon ja luvussa yhdeksän käyn läpi kehittämistyön tulosten juurruttamista. Luku kymmenen keskittyy johtopäätöksiin sekä kehittämistyön eettisyyden ja luotettavuuden pohdintaan.

2 ALKUARVIOINNIN KEHITTÄMINEN VALTAKUNNALLISESTI

2.1 Pesäpuu Ry:n tekemä kehitystyö

Pesäpuu ry käynnisti vuoden 2000 alussa nelivuotisen PRIDE ja lastensuojelun avo- huolto-kehittämishankkeen. Hankkeen käynnistämismoottorina toimi perhehoidon kehittämisohjelma PRIDE, johon kuuluu sijais- ja adoptiovanhempien ennakkovalmennusta. Kehittämishankkeen aikana saatu palaute kertoi muutostarpeesta liittyen lastensuojelun työskentelytapoihin. Sosiaalityöntekijät toivoivat PRIDE:ssa käytössä olevia työmenetelmiä myös lastensuojelun avohuoltoon. Avohuollon lastensuojelutyössä toivottiin vahvistusta suunnitelmallisuuteen, selkeyteen, prosessinomaisuuteen, yhteisen arviointiin ja lapsen näkökulman esiin tuomiseen. (Möller 2004, 9-13.)

Tämän pohjalta alettiin kehittää Lapsen elämäntilanteen kartoitus- mallia. Pesäpuu Ry kehitti mallia yhdessä Hämeenlinnan ja Kuopion kaupunkien kanssa. Kummassakin kaupungissa toimi kolmen vuoden ajan ideointityöryhmä, joka vastasi käytännön ideoinnista, kehittämisestä ja kokeiluista. Kehittämistyössä oli mukana niin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä kuin lastensuojelun asiakkaitakin. Hankkeessa keskityttiin lastensuojelun alkuvaiheen työskentelytavan kehittämiseen. Kehittämistyön tuloksena syntyi malli, joka tähtää lapsen elämäntilanteen kartoittamiseen niin, että lapsi on itse aktiivisena toimijana koko työskentelyprosessin ajan. Mallin keskeisiä periaatteita ovat lapsilähtöisyys ja yhteisen arvioinnin tekeminen yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa. Mallin mukaiseen työskentelyyn kuuluu yhteinen aloitustapaaminen sekä teematapaamiset erikseen lapsille ja vanhemmille ja lopuksi yhteinen yhteenvetotapaaminen. Mallin mukaisia teematapaamisten aiheita ovat lapsen verkostot, lapsen arki, kasvatus ja huolenpito sekä lapsen asuinolosuhteet. (Möller 2014, 9-13.)

2.2 Kohtaavaa lastensuojelua- hanke

Samanaikaisesti Lapsen elämän tilanteen kartoitus- mallin kanssa kehitettiin Kohtaavaa lastensuojelua- hankkeessa Lapsikeskeisen tilannearvion- mallia. (Muukkonen & Tulensalo 2004). Kohtaavaa lastensuojelua- hanke oli Helsingin kaupungin sosiaaliviraston lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön kehittämishanke. Hanke alkoi vuonna 2001 Haagan sosiaalipalvelutoimistosta ja vuonna 2003 hanke siirtyi Heikki Waris-instituuttiin. Tällöin hankkeeseen tuli mukaan kolme muuta Helsingin kaupungin sosiaalipalvelutoimiston lastensuojelutyöryhmää, Oulunkylä, Laajasalo ja Vuosaari. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1; 9-10.)

Lapsikeskeisen tilannearvioinnin periaatteita ovat muun muassa:

1. Jokainen asiakkaaksi tuleva lapsi kohdataan.
2. Lapsi on omien kokemusten ja tunteiden asiantuntija.
3. Lapsi tulee aina tavata henkilökohtaisesti.

Tilannearviossa ydinasia on lapsen toiveiden ja tarpeiden esiin nostaminen. Arviointityön tulee olla avointa, selkeää ja systemaattista. Arvioinnin kulkua ja siinä käytettyjä työtapoja ja menetelmiä tulee kuvata ja perustella asiakkaalle. Lapsi sekä vanhempi huomioidaan aina yksilöinä ja yksilölliset tarpeet otetaan huomioon myös työtapoja valitessa. Pääpaino tilannearviossa on lapsen tilanteen selvittelyssä, lapsen arjen sujuvuudessa, turvallisuudessa sekä hyvien kasvuedellytysten toteutumisessa. Vanhempi ja lapsi ovat arviointia tehtäessä mahdollisimman tasavertaisia toimijoita työntekijöiden kanssa. Yhteenvetovaiheessa lapsen tilannetta arvioidaan yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1; 9-10.)

2.3 Menetelmien yhtäläisyyksiä

Lapsen elämäntilanteen kartoituksen (Möller 2004) ja Lapsikeskeisen tilannearvion (Muukkonen & Tulensalo 2004) arviointiprosessit sekä arvioinnin kohteena olevat asiat ovat melko samankaltaisia. Molemmissa arvioinneissa pääpaino on lapsen tarpeissa ja siinä, miten vanhempi kykenee vastaamaan näihin lapsen tarpeisiin. Kummassakin mallissa keskitytään perheen vahvuuksiin sekä havainnoidaan mahdollisia muutostarpeita.

Malleissa korostuvat suunnitelmallisuus sekä lapsen osallisuuden vahvistaminen (Paaso 2010, 11). Arviointiprosessi alkaa perheen yhteisellä aloitustapaamisella, jonka jälkeen ovat vuorossa lapsen sekä vanhempien omat tapaamiset. Prosessin päätteeksi on yhteinen yhteenvetotapaaminen. Prosessi on kuvattuna kuviossa 1. Erona alkuarviointimalleissa on, että järjestetäänkö yksilöllisiä tapaamisia ensisijaisesti lapsen kanssa vai sekä lapsen että vanhemman kanssa (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1; 55; Möller 2004, 12; 37-38; Ervast & Tulensalo 2006, 75-76.)

Kartoitustyöskentelyn tavoitteena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva lapsen kasvuolosuhteista, jotta päätös tukitoimien tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta voidaan perustaa konkreettiseen tietoon lapsen arjen olosuhteista. Lastensuojelun työntekijät ovat kokeneet, että suuri osa perheistä, joista tehdään lastensuojeluilmoitus, ovat jossain vaiheessa asiakasperheenä lastensuojelussa. Tämän perusteella panostaminen asiakkuuden alkuvaiheeseen, saattaa helpottaa ja jäsentää työtä myös asiakkuuden myöhemmässä vaiheessa. Työskentelyssä pyritään keskittymään kokonaisvaltaisesti lapsen tarpeisiin ja lapsen kokemusmailmaan ja tämän toteutuessa ei jumiuduta yksittäiseen perheessä esiintyvään ilmiöön tai ongelmaan. (Möller 2004, 16-17.)

Kuvio 1. Alkuarvioinnin ja lastensuojelutarpeen arvioinnin prosessi. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 12; Möller & Tulensalo 2004, 23; Paaso 2010, 16)

2.4 Sosiaalityön kehittämishanke

Vuosina 2004-2007 oli käynnissä myös Sosiaalialan kehittämishanke. Hanketta hallinnoi sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalialan kehittämishankkeen sisällä kehitettiin lastensuojelun kehittämisohjelmaa. Kehittämisohjelman tavoitteena oli muun muassa kehittää avohuollon lastensuojeluun yhtenäisiä työmuotoja ja yhtenäistä alkuarviointia. Samanaikaisesti sosiaali- ja terveysministeriössä alkoi lastensuojelulain kokonaisvaltainen uudistamistyö. Lastensuojelun kehittämisohjelmassa ja lastensuojelulain uudistamisessa yhteisiä kehittämiskohteita, liittyen lastensuojelun avohuoltoon, olivat lastensuojeluilmoitukset, asiakkuuden alkaminen ja suunnitelmallisen lastensuojelutyön toteuttaminen. Edellä mainituilla lastensuojelun alkuarviointiin kehitetyillä menetelmillä; lapsen elämän tilanteen kartoitus sekä lapsikeskeinen tilanearvio, on ollut erittäin suuri rooli lastensuojelulain muutoksia tehtäessä ja tällöin lastensuojelulaissa säädettiin myös lastensuojelutarpeen selvityksestä. (Oranen 2006, 2; 5-8; Salpakoski 2009, 7.)

Sosiaalialan kehittämishankkeen sisällä toimi myös alkuarviointi- ja avohuoltotyöryhmä. Tämän ryhmän työskentely keskittyi lastensuojelun alkuarviointiin. Alkuarviointia tarkasteltiin muun muassa seuraavien kysymysten kautta: Miten lasten ja heidän perheidensä tilannetta ja tarpeita arvioidaan lastensuojelussa, minkälaista kehittämistyötä on jo tehty, minkälainen alkuarviointimalli saatavilla olevan tiedon avulla voitaisiin kehittää ja minkälaisen toimenpiteiden avulla kehittämistyötä voisi tukea. Tavoitteena oli lisätä lastensuojelussa tehdyn työn suunnitelmallisuutta sekä kehittää yhtenäinen ja valtakunnallinen toimintatapa lastensuojeluun. (Salpakoski 2009, 7-9; Paaso 2010, 11.)

Alkuarviointi- ja avohuoltotyöryhmä toi esille, että lastensuojelutarpeen arviointi on vaativaa sosiaalityötä ja edellytti, että se tulisi aina tehdä parityönä. Tätä kohtaa ei kuitenkaan uudistettuun lastensuojelulakiin kirjattu. Tärkeä huomio oli myös, että lastensuojelutarpeen arviointiin tulisi aina sisältyä myös suoraa työskentelyä lapsen kanssa. Lapsen aseman vahvistaminen oli keskeisellä sijalla työryhmän työskentelyssä ja työryhmä korosti, että lapsen asemaa pitää parantaa arviointityöskentelyn aikana niin, että lapsen oikeudet osallisuuteen, suojeluun ja voimavaroihin toteutuvat. Tämän hankkeen myötä uudistettiin myös Lapsen elämän tilanteen kartoitus- malli ja uudistuksen pohjalta julkaistiin vuonna 2010 Mitä lapselle kuuluu- opas. Opas keskittyy lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen ja siinä on huomioitu vuonna 2007 uudistetun lastensuojelulain tuomat muutokset. (Salpakoski 2009, 7-9; Paaso 2010, 11.)

Alkuarviointi- ja avohuoltotyöryhmän kehittämistyötä jatkamaan perustettiin valtakunnallinen lastensuojelun alkuarviointihanke. Hanke oli Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittama ja se oli käynnissä vuosina 2007-2008. Hankkeen päämääränä oli sensitiivisten ja lapsilähtöisten arviointimallien kehittäminen. Hankkeelle asetettuja tavoitteita olivat esimerkiksi kouluttajakoulutuksen järjestäminen, valtakunnallisesti yhteneväisen mallin rakentaminen sekä malliin liittyvä arviointi ja tutkimustyö. (Salpakoski 2009, 11-12; 18.)

2.5 Kehittämistyö Helsingissä

Helsingin kaupungissa on kehitetty vuodesta 2012 lähtien lastensuojelun arvioinnin kriteeristöä. Tämä on ollut osa lastensuojelun muutoshanketta. Kriteeristön kehittämisessä on hyödynnetty aiemmin kehitettyjä malleja kuten lapsikeskeisen tilannearvion mallia sekä Pesäpuu Ry:n Mitä lapselle kuuluu- menetelmää. Mallissa on myös yhtäläisyyksiä Ruotsissa kehitettyyn Barns Behov I Centrum- malliin. Lastensuojelun arvioinnin kriteeristö koostuu lapsen kehityksellisten tarpeiden, vanhempien toimintakyvyn sekä muiden perhe- ja ympäristötekijöiden arvioinnista. Lapsen tarpeita sekä vanhemman valmiuksia ja kykyä arvioidaan kunkin lapsen kohdalla tarkoituksenmukaisella laajuudella. (Jaakkola 2016,18.)

Tuen tarpeen arviointimallissa arvioidaan lapsen kehityksellisiä tarpeita ja vanhempien voimavaroja ja tuen tarpeita. Mallissa on myös erikseen yksilöity mitä lapsen kehitykselliset tarpeet ja niiden täyttyminen tai puuttuminen tarkoittavat lapsen elämässä ja miten ne näkyvät lapsen arjessa. Mallissa on eritelty myös, mitä vanhemmuustaidot tarkoittavat lapsen elämässä ja miten ne näyttäytyvät lapsen näkökulmasta. Arvioinnin kriteeristöön kuuluu myös numeerinen asteikko, jonka avulla sekä työntekijä että asiakas arvioivat arvioinnin kohteena olevan lapsen elämässä olevia suojaavia tekijöitä sekä riskitekijöitä. Tuen tarpeen arviointi perustuu lapsen ja vanhempien käsityksiin omasta tilanteestaan sekä sosiaalityöntekijän näkemykseen perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Yhteenvetoon kirjataan kaikkien osapuolien arvio tilanteesta. Tuen tarpeen arviointimallin esittely on raportin liitteenä. (Jaakkola 2016, 18-19; Vanhanen 2019.)

3 LASTENSUOJELUTARPEEN SELVITYKSESTÄ PALVELUTARPEEN ARVIOINTIIN

Prosessia, josta sosiaalihuollon tai lastensuojelun asiakkuus alkaa, on kutsuttu monella eri tavalla sosiaalityön kentällä Suomessa. Rostila (2001) puhuu tilanearviosta (Rostila 2001, 15). Lastensuojelun kentällä tätä arviointityötä on kutsuttu lastensuojelutarpeen selvitykseksi (LSL 417/2007) tai Hietämäen (2015) mukaan alkuarvioinniksi. Uudistetun lastensuojelulain (417/2007) voimaantulon jälkeen alkuarvioinnista on yleisesti puhuttu lastensuojelutarpeen selvityksenä ja sosiaalihuoltolain voimaantulon jälkeen palvelutarpeen arviointina. (LSL 417/2007; SHL 1301/2014; Hietämäki 2015, 49.)

3.1 Lastensuojelutarpeen selvitys

Vuonna 2007 uudistuneen lastensuojelulain tavoitteena oli selventää lastensuojeluasiakkuuden alkuvaihetta sekä tehdä työskentelyä läpinäkyvämmäksi. Lastensuojelulaissa oli nyt ensimmäistä kertaa kirjattuna lastensuojelutarpeen selvitys. Yhtenä tärkeänä tavoitteena oli tehdä selvitystyöskentelystä yhteinen prosessi lapsen ja perheen kanssa. (Paaso 2010, 13.)

Lastensuojelulaki määrittää selvityksen tekemiselle aikarajat. Lastensuojelutarpeen selvitys on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä vireille tulosta ja saatettava loppuun viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Laki velvoittaa sosiaalityöntekijää myös selvittämään lapsen toiveet ja mielipiteen sekä ottamaan ne huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. 12-vuotta täyttäneelle lapselle tulee järjestää tilaisuus tulla kuulluksi häntä koskevassa lastensuojeluasiassa. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelutarpeen selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien kykyä huolehtia ja turvata lapsen hoito ja kasvatus. Samanaikaisesti arvioidaan myös lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. (LSL 417/2007.)

Lapsen edun huomioiminen on yksi lastensuojelutarpeen selvityksen tärkeimmistä lähtökohdista ja periaatteista (LSL 417/2007). Laissa ei määritellä lastensuojelutarpeen selvitystä koskevia laatukriteerejä. Yleinen oletamus on, että lastensuojelutarpeen selvitys on laadukas arviointi perheen tilanteesta, vanhemman valmiuksista ja lapsen tarpeista. Lastensuojelutarpeen selvitys nähdään myös jo itsessään vaikuttavana interventiona

lapsen ja perheen elämään. Tuen tarpeen arvioinnissa avainasemassa on tunnistaa riskitekijät lapsen elämässä. Jaakkola (2016) toteaa sosiaalityöntekijän ammattitaidon konkretisoituvan vanhempien ja lapsen kokemukseen siitä, ovatko he tulleet kuulluksi ja autetuksi. Laadukkaasti ja oikea-aikaisesti tehty lastensuojelutarpeen selvitys voi säästää kuntien kokonaiskustannuksia, koska sillä on mahdollista estää ongelmien syveneminen ja kasautuminen (Jaakkola 2016, 3-5.)

Lastensuojelutarpeen selvityksessä tulee toteutua seuraavat periaatteet. Tapaamisten tulee olla lapselle **turvallisia**. Lapselle tulee selvittää työskentelyn tarkoitus ja tavoite. Lapsen tulee tietää, kenen kanssa hän on tekemisissä ja miksi. Työskentelyssä tulee huomioida jokaisen lapsen **yksilöllisyys**. Lapsella on oikeus omaan henkilökohtaiseen työskentelyaikaan ja työskentely pitää sovittaa lapsen tilanteeseen ja valmiuksiin sopivaksi. Olennaista arvioinnin toteuttamisessa on lapsen **kohtaaminen** ja lapsen kuuleminen. Työskentelyä varten tulee varata riittävästä **aikaa**. Työskentelyn tulee edetä lapsen tahtisesti ja sen tulee keskittyä lapsen arkeen. Osa lapsen kanssa työskentelyä on lapselle **merkityksellisten ihmisten** kuuleminen. Työskennellessä lapsen verkostojen kanssa lapsi pitää tehdä näkyväksi tarpeineen ja toiveineen. (Salpakoski 2009. 26-17.)

3.2 Lakimuutokset

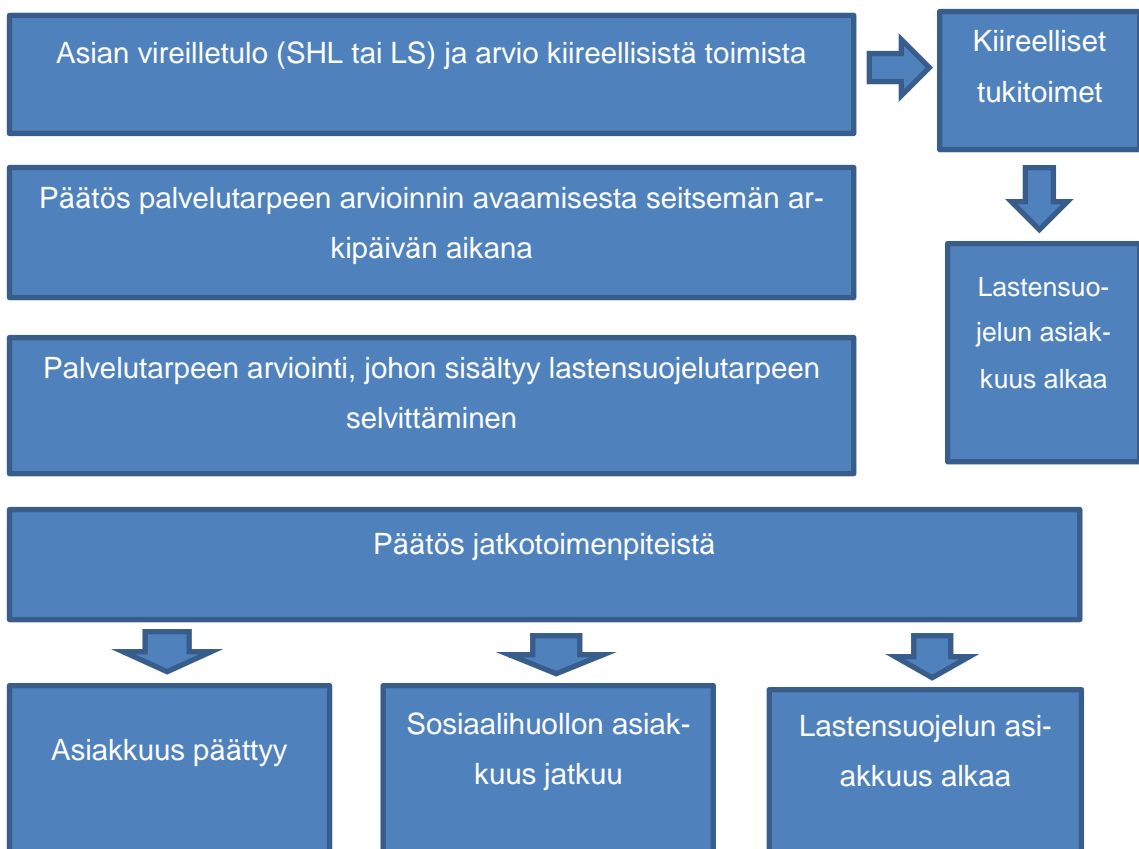
Vuonna 2014 säädetyn sosiaalihuoltolain ja uudistetun lastensuojelulain muutosten myötä alkuarvioinnin nimike muuttui palvelutarpeen arvioinniksi. Palvelutarpeen arviointi tehdään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain perusteella, mutta samalla tulee selvittää myös lastensuojelun tarve. Tämän muutoksen myötä palveluiden painopiste siirtyi sosiaalihuoltolain mukaisiin ennaltaehkäiseviin palveluihin. (SHL 1301/2014; Hietämäki 2015, 21.)

Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa joko hakemuksesta, ilmoituksesta tai asian muutoin tullessa vireille sosiaalipalveluissa. Kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva henkilö on saanut tehtävää hoitaessaan tiedon sosiaalihuollon tarpeesta olevasta henkilöstä, tulee henkilön kiireellisen avun tarve arvioida välittömästi. Henkilöllä on lisäksi oikeus saada palvelutarpeen arviointi ilman aiheetonta viivytystä, mikäli sitä ei ole todettu ilmeisen tarpeettomaksi. (SHL 1301/2014.)

Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arvioinnin on valmistuttava

viimeistään kolmen kuukauden kuluessa. Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi määritellään sosiaalihuoltolain mukaan seuraavasti: lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, lapsi joka omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai lapsi, joka on erityisen tuen tarpeessa kognitiivisen tai psyykkisen sairauden, päihteiden käytön tai muun syyn vuoksi. Palvelutarpeen arviointi tulee tehdä asiakkaan elämäntilanteen vaatimassa laajuudessa. Arviointi tehdään yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen läheistensä ja muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selitettävä ymmärrettävästi hänen oikeutensa ja velvollisuutensa. (SHL 1301/2014.)

Sosiaalihuoltolaissa ei määritellä palvelutarpeen arvioinnin laajuutta. Laissa määritellään vain, että palvelutarpeen arviointi tulee tehdä tarvittavassa laajuudessa. Sosiaalityöntekijällä on siis valta päättää, miten laajasti arviointi tehdään ja mihin asioihin arvioinnin aikana kiinnitetään huomiota. Lainsäädäntö mahdollistaa työntekijälle tapauskohtaisen harkinnan, koska tarkkoja toimintaohjeita ei ole määritelty. Kuviossa 2 on havainnollistettu palvelutarpeen arvioinnin prosessia. (SHL 1301/2014.)

Kuvio 2. Palvelutarpeen arvioinnin prosessi.

3.3 Palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arvioinnin tulee sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä arvion sosiaalipalveluiden tarpeesta sekä erityisen tuen tarpeesta. Arviointi sisältää myös työntekijän näkemyksen ja johtopäätökset sille, onko asiakkuuden jatkumiselle edellytyksiä. Arvioinnissa pitää tulla ilmi myös asiakkaan näkemys ja mielipide palveluiden tarpeesta, ellei ole ilmeistä estettä, että palvelutarpeen arviointia ole voitu tehdä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen palvelutarpeen arvioinnissa on tultava esille viranhaltijoiden sekä lapsen ja huoltajien näkemykset lapsen tilanteesta. Arvioinnista tulee ilmetä myös asiakkaan että sosiaalihuollon ammattihenkilön 42 §:n arvio asiakkaan omatyöntekijän tarpeesta. (SHL 1301/2014.)

Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä kartoitetaan sosiaalihuoltolain mukaisien tukitoimien tarvetta sekä myös muiden mahdollisten palveluiden tarvetta. Palvelutarpeen arviointia tehtäessä sosiaalityöntekijän on otettava kantaa myös siihen, ovatko sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut riittäviä lapsen tilanteen kannalta vai tarvitaanko lastensuojelun raskaampia tukitoimia. Kattavasti ja laadukkaasti tehty palvelutarpeen arviointi takaa lapselle riittävät ja tarkoituksenmukaiset palvelut ja se tukee myös lapsen oikeuksien toteutumista. (Saastamoinen 2016, 171–172.)

Kaikissa sosiaalityön prosesseissa vaaditaan asiakkaan yksityisyyden kunnioittamista. Alkuarvioinnin aikana työntekijän tulee arvioida lapsen ja perheen tilannetta niin, että asiakkaiden yksityisyyden kunnioittaminen toteutuu. Esimerkiksi lastensuojelun laatusuosituksissa korostetaan lievempää riittävää puuttumista lapsen elämäntilanteeseen. Arviointityössä tämä tarkoittaa sitä, että työntekijän tulee osata arvioida kuinka laajasti tietoa lapsesta ja perheestä pitää kerätä. Sosiaalityöntekijän on ammattiosaamisensa turvin pystyttävä päättämään, mitä hänen tarvitsee tietää ja missä laajuudessa. Arvioinnin aikana sosiaalityöntekijä arvioi lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja lapsi on tällöin sosiaalityön kohteena. Lapsella ja hänen vanhemmillaan on subjektiivista tietoa heidän elämästään ja kokemuksistaan, joten arvioinnin aikana on erityisen tärkeää pyrkiä tavoittamaan tämä tieto. Lapsen tilannetta arvioidaan, saatua tieto dokumentoidaan ja se toimii sosiaalityöntekijän päätöksenteon pohjana. Arvioinnin perusteella saadun tiedon on tarkoitus hyödyttää myös asiakasta ja parantaa hänen elämäntilannettaan. (Jaakkola 2016, 84; 91-95.)

3.4 Lastensuojelutarpeen selvittäminen

Lastensuojelulain (1302/2014) 26 §:n 3 momentin mukaan lastensuojelupalveluiden tarvetta tulee myös selvittää palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä, ellei ole täysin selvää, ettei lastensuojelun tukitoimille ole tarvetta. Lastensuojelulain muutoksen myötä vuonna 2015 lasta ei kirjata lastensuojelun asiakkaaksi lastensuojelutarpeen selvityksen aikana, vaan lapsen lastensuojeluasiakkuus alkaa, jos sosiaalityöntekijä palvelutarpeen arvioinnin perusteella toteaa, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen kehitystä tai lapsen kehitys vaarantuu lapsen oman käyttäytymisen vuoksi. Lastensuojeluasiakkuus alkaa välittömästi, mikäli lastensuojeluasian vireille tultua ryhdytään kiireellisiin toimenpiteisiin lapsen kehityksen turvaamiseksi tai, jos lapselle tai hänen perheelleen annetaan lastensuojelun palveluita ja tukitoimia ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Palvelutarpeen arviointi on tehtävä, vaikka lapsen tilanteessa ryhdyttäisiin kiireellisiin toimenpiteisiin. (LSL 1302/2014; Hämeen-Anttila 2017, 230.)

Myös lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai, kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä saa muulla tavoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Kiireellinen lastensuojelun tarve on arvioitava välittömästi lastensuojeluasian tultua vireille. Lastensuojeluasian tultua vireille on aina tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi. (LSL 1302/2014.) Lastensuojeluasia voi tulla vireille virallisen lastensuojeluilmoituksen kautta, perheen avunpyyntönä tai ulkopuolisen henkilön yhteydenottona (Heino 2007, 40). Lastensuojeluasian vireille tulo voi tapahtua myös lapsen oman yhteydenoton kautta (LSL 1302/2014; SHL1301/2014; Hämeen-Anttila 2017, 230).

3.5 Yhteinen arviointi

Palvelutarpeen arvioimiseksi sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on asiakkaan tarpeisiin nähden riittävää osaamista ja asiantuntemusta. Jos henkilön palvelutarpeen arviointi edellyttää sosiaalihuollon viranomaisen lisäksi muiden toimijoiden palveluja, on näiden tahojen osallistuttava arvioinnin tekemiseen arvioinnista vastaavan työntekijän pyynnöstä. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä muihin yhteistyötahoihin, asiantuntijoihin tai henkilön läheisiin. (SHL 1301/2014.)

Laadukkaan arvioinnin tekemisen edellytyksenä on, että sosiaalityöntekijä tutustuu lapseen, lapsen ajatuksiin ja lapsen elämässä oleviin läheisiin ihmissuhteisiin. Avoin vuorovaikutus ja yhteistyö ovat työskentelyn lähtökohtia. Sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen ja nuoren mielipiteeseen, näkemyksiin ja toiveisiin. Lapselle on turvattava mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa kehityksensä ja ikätasonsa mukaisesti. Lapselle on turvattava myös mahdollisuus esittää mielipiteensä ja toiveensa. Lapsen mielipide tulee selvittää hienovaraisesti ja niin ettei lapselle ja hänen vanhemmillensa tai muille läheisille ihmissuhteille aiheudu tarpeetonta haittaa. Lapsen mielipide ja mielipiteen selvittämisen tapa tulee kirjata lasta koskeviin asiakirjoihin. Vaikuttavien perhepalveluiden ja lastensuojelupalveluiden kehittämisessä avainasemassa on lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen ja tukeminen. (SHL 1301/2014; Jaakkola 2016, 13.)

Myös Lapsen elämäntilanteen kartoitus- oppaassa korostetaan yhteisen arvioinnin tekemistä lapsen ja lapsen perheen kanssa, arvioitaessa mahdollisten tukitoimien tarvetta (Möller 2005, 76). Selvitystyöskentelyn tavoitteena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva lapsen tilanteesta ja olosuhteista, joissa lapsi elää (Möller 2004, 11; 13). Lapsikeskeisen sosiaalityön tilannearvion perustana on ollut, että lapsen elämäntilannetta sekä mahdollisia muutostarpeita arjessa lähdetään selvittämään niin yhdessä kuin erikseenkin sekä lapsen että vanhemman kanssa. Lapsen tapaamisten tarkoituksena on kuulla lapsen kokemuksia ja näkemyksiä arjestaan sekä lapsen toiveita ja ajatuksia siitä, minkälaisia vahvuuksia hänellä on ja kokeeko hän vaikeuksia elämässään. Vanhempien tapaamisten tarkoituksena taas on kuulla vanhemman näkemyksiä lapsesta ja lapsen arjesta sekä vanhemman kokemuksia vanhempana olosta. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 4.)

4 LAPSIKESKEISYYS

1990-luvun puoliväliin saakka lastensuojelussa on painotettu perhekeskeistä orientaatiota. Aikuisten huomioiminen on ollut avainasemassa, vaikka perheenjäseniä on pyritty huomioimaan tasapuolisesti. Aikaisemmin ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota lapsen tuottaman tiedon erityisyyteen eikä tietoa lapsilta ole kerätty systemaattisesti. Lapsinäkökulma on noussut sosiaalityön alueella keskiöön ja lapsi nähdään tänä päivänä tärkeänä tiedon tuottajana omasta elämästään sekä työskentelyn tasavertaisena osapuolena. Lapsikeskeisessä lastensuojelussa lapsen oikeudet ja tarpeet nostetaan keskiöön. (Hurtig 2006, 168-169; 179-184.)

Lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on kehitelty 2000-luvulta lähtien, mutta edelleen vaikuttaa siltä, että lapsikeskeinen työskentely tuntuu haastavalta. Lapsikeskeisyyden toteutumisessa on suuria eroja, niin työyhteisöjen, työntekijöiden kuin eri kuntienkin välillä. Suomalaiset lapset näyttävät olevan eri arvoisessa asemassa siinä, miten heidän osallisuutensa toteutuu arviointiprosessin aikana. Yksi este lapsikeskeiselle työskentelylle on kiire. Aikarajat sekä työntekijäresurssien puute asettavat omat haasteensa lapsikeskeisyyden toteuttamiselle arviointivaiheessa. Arviointi vaatii työntekijältä monipuolista osaamista lapsen kehityksestä, lapsuudesta, lapsen tavasta rakentaa ja ylläpitää ihmissuhteita sekä kykyä kääntää tieto lapsesta lapsen toimijuutta vahvistavaksi työskentelytavaksi. (Petrelius ym. 2016, 105-111.)

4.1 Lapsen kanssa työskentely

Lapsikeskeisyyden toteutumiseksi lapselle tulee järjestää oma henkilökohtainen tapaaminen arvioinnista vastaavan työntekijän kanssa. Lapsen omissa tapaamisissa halutaan kuulla lapsen kokemuksia kokonaisvaltaisesti hänen arjestaan. Tapaamisissa pyritään saamaan selville lapselle merkitykselliset ja merkityksettömät asiat. Palvelutarpeen arvioinnin alkamisen syy käydään myös läpi lapsen kanssa ja tarkastellaan, kokeeko lapsi huolta aiheuttaneen asian elämässään isoksi vai pieneksi. Merkityksellistä on, että lapsi tietää, miksi hänet on kutsuttu paikalla. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 30; 33.)

Lapsen kanssa työskentely siis on lapsikeskeisyyttä parhaimmillaan. Myös lapsen kokemuksen tavoittaminen sekä vanhemman lapsuuden kokemusten tavoittaminen on lapsikeskeisyyttä. Lapsikeskeisen työn tavoitteena on vahvistaa, tukea, suojella ja eheyttää

lasta sekä pitää työskentelyprosessit lapsikeskeisinä ja varmistaa, että lapsikeskeisyys nousee työtä ohjaavaksi periaatteeksi. Lapsikeskeisyyden tavoitteisiin tulee pyrkiä kuulemalla ja kuuntelemalla sekä tukemalla ja kohtaamalla lapsi. Lapsi ja kunkin lapsen yksilölliset ja kehitykselliset tarpeet tulee nostaa keskiöön vanhempien kanssa työskennellessä. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3-4.)

Lapsen kohtaamisessa auttaa systemaattisuus sekä tietoinen lapsikeskeinen suuntautuminen. Lapsikeskeisyys tarkoittaa myös sitä, että lapsen tapaamisissa huomioidaan lapselle ominainen tapa toimia ja olla vuorovaikutuksessa. Lasten tapaamisten ei tarvitse edetä samalla tavoin ja samoja menetelmiä käyttäen kuin aikuisten tapaamisten. Lapsikeskeisessä arvioinnissa keskeistä on lapsen näkökulman tavoittaminen. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 7-11.)

4.2 Lapsikeskeisyys vanhempien kanssa

Vanhempien tapaamisten tarkoituksena on motivoida vanhempia työskentelemään lapsen parhaaksi. Tapaamisilla halutaan kuulla vanhemman näkemyksiä lapsesta ja lapsen arjesta. Työntekijä haluaa kuulla vanhemman näkemyksen myös lapsen tarpeista, toiveista, vahvuuksista sekä haavoittuvuuksista. Tapaamisten aikana halutaan myös selvittää vanhemman kokemus vanhempana olostaan sekä mahdollisuuksista vastata lapsen tarpeisiin. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 55.)

Puhuttaessa vanhemman mahdollisuuksista vastata lapsen tarpeisiin käydään myös keskustelua ja arvioidaan, millä tavoin vanhempi on kykenevä huolehtimaan lapsen kehityksellisistä tarpeista. Tätä voidaan eritellä esimerkiksi seuraavaan tapaan:

1. Mitä? Vanhempi tietää, mitä asioita lapsi tarvitsee. (Esimerkiksi vanhempi tietää lapsen tarvitsevan päivittäin lämmintä ruokaa, puhtaita vaatteita, riittävästi unta jne.)
2. Miksi? Vanhempi on tietoinen, miksi lapsi tarvitsee kyseisiä asioita. (Esimerkiksi lapsi tarvitsee ruokaa pysyäkseen hengissä ja terveenä)
3. Miten? Vanhempi tietää, miten lapsi saa tarvittavan asian itselleen ja elämäänsä. (Vanhempi osaa hankkia tai valmistaa lapselle ruokaa)

4. Tekeminen. Vanhempi myös toimii tietojensa pohjalta. Vanhempi hankkii tai valmistaa lapselle ruoan, huolehtii lapsen hygieniasta, unen tarpeesta jne. (SHL 1301/2014; Paaso 2010, 32-33.)

Työstä tulee entistä läpinäkyvämpää, kun työntekijä pystyy kertomaan asiakkaalle, mihin asioihin hän työskentelyn aikana kiinnittää huomiota. Kartoitettaessa vanhemman kykyjä ja mahdollisuuksia vastata lapsen tarpeisiin on erityisen tärkeää kiinnittää aluksi huomiota vahvuuksiin ja vasta tämän jälkeen käydä läpi mahdollisia muutostarpeita. Vanhemmalla itsellään on myös tilaisuus arvioida omaa vanhemmuuttaan ja miettiä, mitkä asiat vanhemmuudessa sujuvat hyvin ja mitkä asiat vanhempi kokee haastavina. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 58; Paaso 2010, 34.)

4.3 Lapsikeskeisyyden toteutuminen

Perheiden kanssa työskennellessä ja lapsinäkökulmaa esiin nostettaessa tarvitaan työntekijältä lapsuuden kohtaamista monikerroksellisesti. Tämä tarkoittaa sekä lapsen että lapsen vanhemman lapsuuden kohtaamista. Lapsilähtöisessä työskentelyotteessa on välttämätöntä, että kuullaan lapsen omia kokemuksia ja tulkintoja kokemuksistaan. Vanhemman oman lapsuuden kokeminen on myös välttämätöntä, jotta vanhempi pystyy olemaan vuorovaikutuksessa oman lapsensa kanssa. Kun vanhempi pääsee työstämään omia lapsuusmuistoja, niin vanhempi pystyy antamaan myös omalle lapselleen tilaa kokea ja tuntea. (Bardy 2001, 72-77.)

Palvelutarpeenarviointia tehtäessä arvioidaan aina lapsen tilannetta. Tällöin työntekijän tulee olla kiinnostunut lapsen elämästä, arjesta ja kokemuksista. Lapsella ja myös lapsen vanhemmilla on subjektiivista tietoa lapsen ja perheen kokemuksista. Työntekijän tehtävänä on tavoittaa tämä subjektiivinen tieto vuorovaikutussuhteessa asiakasperheen kanssa. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä halutaan varmistua siitä, että lapsen ja vanhempien näkemykset tulevat kuulluksi arviointia tehtäessä. Lapsen ja vanhemman osallisuus pitää myös varmistaa ja lapsen ja vanhemman tulee saada tietoa toistensa kokemuksista. Tavoitteena on siis kerätä kokemustietoa sekä lapselta että vanhemmalta. Tärkeintä ei ole saada faktatietoa siitä, mitä on tapahtunut, vaan tietoa siitä, miten lapsi ja vanhempi ovat tilanteen kokeneet. Ja tämän varmistamiseksi sekä lapselle että vanhemmalle tulee järjestää henkilökohtainen tapaaminen. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 4; 7-11; Jaakkola 2016, 92.)

Lapsikeskeisyyden katsotaan olevan tärkeä muutokseen edesauttava tekijä. Lasten toiveiden ja huolien kertomisen vanhemmalle, nähdään olevan yksi tärkeimmistä asioista, joka saa aikaan muutosta vanhemman toiminnassa. On havaittu, että lasten kertomat toiveet saavat vanhemmat miettimään omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia lapseen. Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tulee tukea ja vahvistaa sekä mahdollisesti löytää uusia tapoja vanhemmalle ja lapselle olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3-4; 62.)

4.4 Lapsikeskeisyys systeemissä työtöteessä ja Hackneyn mallissa

Vuosina 2016-2019 hallituksen kärkihanke on ollut lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, LAPE. Muutosohjelma painottuu vahvasti lastensuojelun kehittämiseen. LAPE-hankkeessa edistetään lapsen oikeuksia vahvistavaa toimintakulttuuria ja eri palvelujärjestelmiä on kehitetty entistä lapsi- ja perhelähtöisemmiksi. Kehittämistyössä on ollut mukana myös kokemusasiantuntijoita, jotka ovat tuoneet vahvaa asiakasnäkökulmaa palveluiden kehittämisen tueksi. (Petrelius & Eriksson 2018, 3-5.)

Lastensuojelun toimintaperiaatteita on kehitetty valtakunnallisesti LAPE-hankkeessa ja ajatuksena onkin ollut, että kehittämistyö jatkuisi valtakunnallisella tasolla hankkeen päätyttyäkin. Kehittämistyön jatkuvuuden turvaamiseksi on nimetty LAPE-hankkeen muutosagentteja. LAPE-hankkeen myötä systeemistä työtöteä ja Hackneyn mallia on jalkautettu usealla eri paikkakunnalla. (Petrelius & Eriksson 2018, 3-5; STM 2019.)

Vuonna 2007 Lontoon Hackneynssa otettiin käyttöön perheterapeuttinen lähestymistapa lastensuojelutyössä. Työskentelymallin keskeiset pääperiaatteet ovat dialogisuus, narratiivisuus, terapeuttisuus ja ratkaisukeskeisyys. Kyseinen työskentelymalli on Suomessa tullut tunnetuksi niin kutsuttuna ”Hackneyn mallina.” Tärkeimpänä mallissa nähdään työntekijöiden kyky luoda ja ylläpitää luottamuksellista yhteistyösuhdetta asiakasperheisiin. Asiakasperheiden kanssa tehtävä vuorovaikutustyö nostetaan työskentelyn avain teemaksi. Hackneyn mallissa asiakasperheen sosiaalityöntekijä saa työnsä tueksi systeemisen tiimin. (Fagersröm 2016, 11.)

Hackneyn mallissa lapsen etu on työskentelyä ohjaava periaate. Lapsi tarpeineen tulee nostaa esille osana perheyksikköä eli systeemiä. Lapsilähtöisyys ja kontekstisidonnaisuus on Hackneyn mallin peruseriaatteita eli lasta tulee auttaa siinä ympäristössä, jossa hän elää. Työskentelyn lähtökohtana on lapsen tarpeet ja lapsen yksilöllinen tilanne.

Työntekijän tulee varmistaa, että lapsen ääni tulee esille ja vahvistaa lapsen osallisuutta. Työn vaikuttavuutta ja muutosta arvioidaan sen perusteella, muuttuuko lapsen tilanne konkreettisesti parempaan suuntaan. (Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, 17.)

Työntekijöillä ja erityisesti lapsen työntekijöillä tulee olla tietämystä ja ymmärrystä lapsen ja nuoren fyysisen ja psyykkisen kehityksen eri vaiheista sekä taitoa luoda positiivista suhdetta lapseen. Systeemisessä työskentelymallissa organisaatorakenteella on merkittävä rooli. Organisaatorakenteen tulee olla sellainen, että se mahdollistaa vuorovaikutuksen lapsen sekä lapsen läheisten verkostojen kanssa. Systeeminen työskentely perustuu suhdeperustaiselle työotteelle. Suhdeperustaisessa työotteessa lapsen ja vanhempien kanssa tehtävä suora vuorovaikutustyö priorisoidaan kaikkein tärkeimmäksi työksi. Työskentelyssä painotetaan yhteistoiminnallisuutta, dialogisuutta, ratkaisukeskeisyyttä, narratiivisuutta sekä tarinoiden uudelleen kirjoittamista. Tämä kaikki vaatii työntekijöiltä kiireetöntä aikaa tutustua asiakkaaseen ja keskustella asiakkaan kanssa. Suhdeperustaiseen työotteeseen linkittyy läheisesti myös yhteisen arvioinnin tekeminen perheen kanssa. (Fagerström 2016, 21; 27.)

Systeemisessä ajattelussa ei etsitä syyllisiä, vaan työskentelyssä pyritään huomioimaan koko systeemi ja yritetään näin saada muutosta aikaan perheen tilanteeseen. Systeemisessä työotteessa korostuu suhdeperustaisuus kaikessa asiakastyössä”. Systeemisen työotteen ytimenä on nostaa esiin perheen vahvuuksia. Työskentelyssä tulee huomioida lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien voimavarat sekä lapsen kasvuympäristö. Nämä ovat suhteessa toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa. Työskentelyssä halutaan vahvasti keskittyä perheen ja erityisesti lapsen kokemuksiin. Työskentelyn tavoitteena on auttaa perheitä tunnistamaan ongelmatilanteita sekä kehittää perheen omia vahvuuksia ja voimavaroja sekä vahvistaa perheiden luottamusta omiin ongelmanratkaisutaitoihinsa. (Trowler & Goodman 2012, 15-17.)

Turun kaupungin sosiaalipalveluiden organisaatiossa on koulutettu vuodesta 2018 lähtien sosiaalipalveluiden työntekijöitä systeemiseen ajatteluun ja terapeutiseen työotteeseen perustuvaan Hackneyn malliin. Vuoden 2019 organisaatiomuutoksen myötä systeeminen työote otettiin käyttöön Turussa niin lapsiperhesosiaalityön kuin lastensuojelunkin yksiköissä.

5 AIEMPIA TUTKIMUKSIA

Lastensuojelun alkuarvioinnin ja palvelutarpeen arviointiin kohdistuva tutkimus on ollut Suomessa vähäistä. Molemmista aiheista löytyy paljon esimerkiksi pro-gradu tutkielmia ja opinnäytetöitä, mutta laajempia tutkimuksia alkuarvioinnista on tehty suhteellisen vähän. Joitain tutkimuksia kuitenkin löytyy, kuten esimerkiksi Johanna Hietämäen (2015) väitöstutkimus: Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta sekä Outi Jaakkolan (2016) lisensiaattitutkimus: Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

5.1 Alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta

Hietämäki (2015) tuo väitöstutkimuksessaan esille, että sosiaalityössä kaivataan tietoa siitä, mitkä ja minkälaiset menetelmät auttavat parantamaan asiakkaan ja perheen elämäntilannetta. Hietämäen tutkimuksen tekemisen taustalla on ollut kokemus riittämättömyyden tunteesta sosiaalityöntekijänä. Hietämäki on sosiaalityöntekijänä toimiessaan osallistunut Muukkosen & Tulensalon järjestämään koulutukseen lastensuojelun lapsikeskeisestä tilannearviosta ja hän on kokenut lapsikeskeisen tilannearvion olleen eräänlainen alkupiste hänen tutkimukselleen. (Hietämäki 2015, 23-24.)

Alkuvaiheen tilannearvioinnin ja selvittelytyön katsotaan olevan sosiaalityöntekijän ydinosaamisaluetta. Asiakkuuden alkuvaiheessa työntekijän tekemät johtopäätökset ja havainnot perheestä ja perheen tilanteesta, ohjaavat työntekijän työtä myös asiakkuuden myöhemmässä vaiheessa. Lapsen tilanteen arviointiin liittyvän menetelmäosaamisen katsotaan olevan sellaista sosiaalityön ydinosaamisaluetta, jonka jokaisen sosiaalityöntekijän tulisi hallita. (Hietämäki 2015, 19-20.)

Hietämäki (2015) selvittää väitöstutkimuksessaan, muuttaako alkuarviointi perheen näkemyksiä omasta tilanteestaan ja avun tarpeestaan ja voiko alkuarviointi jo itsessään auttaa perheitä. Tutkimuksen kohteena on alkuarvioinnin toteutus ja sosiaalityöntekijän työtapo alkuarvioinnin aikana sekä vanhempien kokemukset alkuarvioinnin vaikuttavuudesta. (Hietämäki 2015, 24.)

Aiempien tutkimusten ja alkuarviointia koskevien oletusten mukaan alkuarvioinnin vaikuttavuutta lisäävät esimerkiksi lasten yksilölliset tapaamiset, avoimuus työskentelyssä

ja työskentelytapojen kuvaaminen asiakkaalle. Muita vaikuttavuutta lisääviä elementtejä ovat asiakaslähtöinen ja voimavarakeskeinen työskentelyote. Kansainvälisesti alkuarvioinnissa pidetään tärkeänä ja merkityksellisenä avoimuutta, suoraa työskentelyä lapsen kanssa, voimavarakeskeisyyttä ja arvioinnin kokonaisvaltaisuutta. Tämän perusteella voisi päätellä, että alkuarviointiin liittyvät menetelmät ja työskentelytavat pohjautuvat pitkälti samankaltaisiin periaatteisiin jopa maailmanlaajuisesti. (Hietämäki 2015, 40; 60.)

Alkuarvioinnin avulla on mahdollista parantaa perheen tilannetta ja se voi jo itsessään olla riittävä interventio. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että alkuarviointi sisältää riittävän määrän asiakastapaamisia. Alkuarviointeja toteutetaan kuitenkin hyvin erilaisin tavoin jopa samankin kunnan tai sosiaalitoimiston sisällä. Tällöin voidaan miettiä, toteutuuko asiakkaan oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja tasalaatuisiin palveluihin. Myös lasten tapaamisissa on suuria vaihteluita alkuarvioinnin aikana. Tutkimuksessa pohditaan, voidaanko alkuarviointia tehdä tapaamatta lasta. Ja mitkä ovat syyt lasten tapaamisten vähyteen, eikö ole ajallisia resursseja tavata lasta vai ovatko sosiaalityöntekijöiden taidot ja kyvyt tavata lapsia puutteellisia. (Hietämäki 2015, 170-172.)

Hietämäen (2015) väitöskirjassa tulee esille, että vanhemmat kokivat saavansa eniten apua silloin, kun he kokivat, että heitä oli kuunneltu, heidän kanssaan oli keskusteltu ja heidän tarinaansa ja kertomaansa oli uskottu. Tutkimuksen perusteella vanhempien kokemukset työntekijän työskentelystä suoraan lapsen kanssa olivat myönteisiä. Parhaiten alkuarvioinnin aikainen työskentely auttoi asiakkaita, kun työskentely oli asiakassuhdeorientoitunutta, tapaamisia oli useita ja asiakkuus oli alkanut vanhemman omasta aloitteesta. Tutkimuksessa tuli myös esille, että on aivan erityisen tärkeää kiinnittää huomiota perheen voimavaroihin silloin, kun työntekijän huoli koskee vanhemman toimintaa tai vanhemman vaikeuksia. (Hietämäki 2015, 129; 132-133; 148; 156.)

5.2 Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot

Jaakkolan (2016) lisensiaattitutkimuksen kohderyhmänä oli Helsingin kaupungin kahden arviointiyksikön sosiaalityöntekijät. Tutkimusaineistona käytettiin sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista saatua tietoa. Tutkimuksen lähtökohtana ja oletuksena oli, että lastensuojelutarpeen arviointiin kohdistuvassa sosiaalityössä tarvitaan vahvaa, tietoon perustuvaa ammatillista osaamista sekä harkintaa. Lastensuojelutarpeen arvioinnin seurauksilla voi olla kauaskantoisiakin merkityksiä, niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. (Jaakkola 2016, 2.)

Jaakkola (2016) painottaa, että on tärkeää tietää, millaisin tiedoin sosiaalityöntekijä tekee päätöksen siitä, tarvitseeko lapsi lastensuojelun tukitoimia vai ovatko esimerkiksi sosiaalihuollon tarjoamat palvelut perheelle ja lapselle riittäviä. Alkuvaiheen arvioinnilla on merkittävä rooli siinä, tuleeko lapsi autetuksi oikea-aikaisesti ja oikean tahon toimesta. Jos sosiaalityöntekijä on päätenyt väärään arvioon esimerkiksi riittämättömän tai väärän tiedon vuoksi, voi tämä olla hyvinkin kohtalokasta lapsen avun saamisen varmistamiseksi ja työskentely voi ohjautua kokonaan väärään suuntaan. Laadukkaasti ja oikea-aikaisesti tehty arviointi voi säästää kuntien kustannuksia, koska se saattaa estää ongelmien syvenemistä, kun lapsi ja perhe saadaan ohjattua avun piiriin riittävän ajoissa. (Jaakkola 2016, 2-3; 5.)

Jaakkolan (2016) tutkimuksen mukaan osalla sosiaalityöntekijöistä oli suhteellisen vaikea määrittää, mihin teoriapohjaan tai tutkimukselliseen näkökulmaan he työskentelynsä pohjasivat. Teoriat työtä ohjaavina periaatteina tunnustettiin, mutta teorioiden käyttö ei aina ollut kovin tiedostettua. Selkeänä tarpeena tuli kuitenkin esille tiedon hyödynnettävyys. Asiakkaan oikeuksiin kuuluu saada tietää, mihin tietoon sosiaalityöntekijän päätökset perustuvat. Tieteellisen tietoon pohjautuvan tiedon soveltaminen lisää myös sosiaalityön uskottavuutta. Lastensuojelulaki ja laki asiakkaan oikeuksista ja asemasta, määrittelevät pitkälti sosiaalityöntekijän päätöksiä, mutta päätösten tueksi vaaditaan ja tarvitaan kuitenkin työntekijän ammatillista harkintaa. (Jaakkola 2016, 70-73.)

Lapselta saatu tieto hänen kokemuksistaan ja näkemyksistään, tulisi saattaa lapsesta huolta pitävien aikuisten tietoon. Tämänkaltaisessa tiedon välittämisessä tarvitaan sosiaalityöntekijän vankkaa ammattiosaamista ja ammattitaitoa. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa sosiaalityöntekijän tulisi tunnistaa lapsen ja perheen voimavarat sekä osata vahvistaa niitä. Sosiaalityöntekijän tärkeä tehtävä on lapsen kokemusmaailman sanoittaminen lapsen vanhemmille. Tämänkaltaisen sanoittamisen kautta vanhempien tai muiden lapsesta huolta pitävien aikuisten tietämys ja ymmärrys heidän perheen ja lapsen tilanteesta lisääntyy. (Jaakkola 2016, 94-96; 107-108.)

5.3 Barnens behov i centrum

Naapurimaassamme Ruotsissa on kehitetty Barnens behov i centrum, BBIC, -mallia lasten ja nuorten kanssa tehtävän työn tueksi. BBIC- projekti aloitettiin 1990-luvun lopussa ja tarkoituksena oli luoda valtakunnallisesti yhtenäinen malli sosiaalihuoltoon lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävän työn tueksi. Vuodesta 2006 lähtien Barnens behov i centrum on ollut Ruotsissa lastensuojelun arviointityökaluna. BBIC- arviointimallin kehitys on pitkäjänteisen työskentelyn tulosta. Kehitystyössä ovat olleet mukana niin sosiaalivaltio, käytännön työntekijät kuin tutkijatkin. (Grundbok 2015, 12-22.)

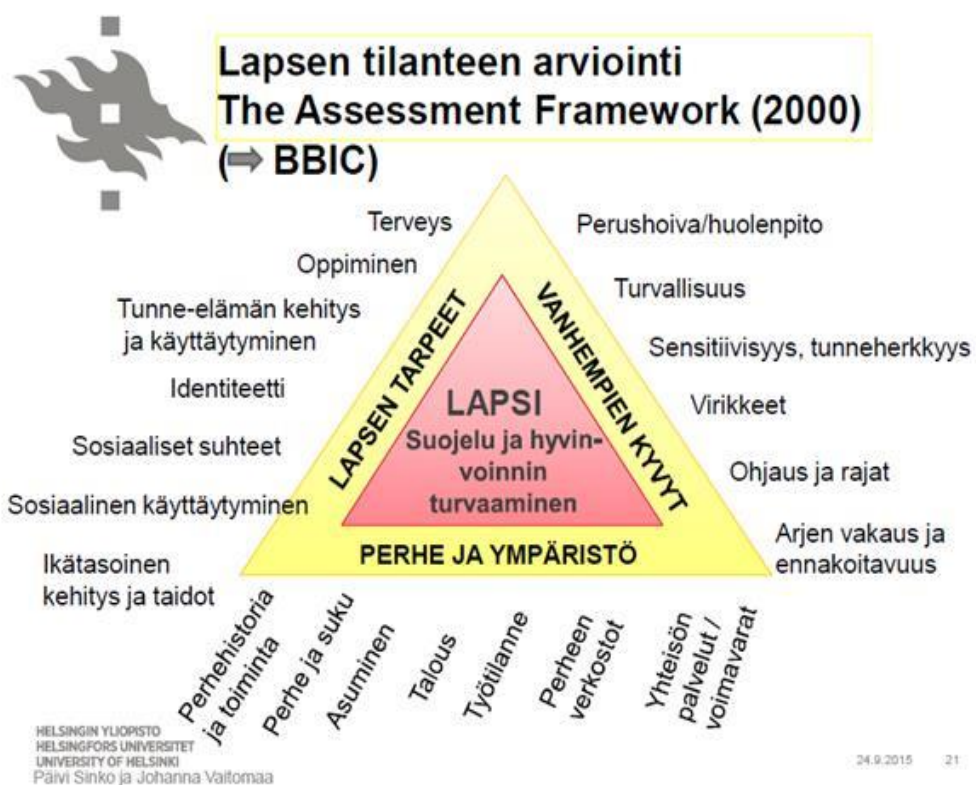
Perusajatuksena on, että lapsi on koko ajan keskiössä. BBIC- mallin tarkoituksena on antaa tukea ja apua työntekijän joka päiväiseen käytännön työhön. BBIC- arviointimallin perusperiaatteita ovat:

1. Lapsenoikeudet
2. Lapsen paras ratkaisee
3. Jokaiselle lapselle yhtäläiset mahdollisuudet
4. Huomioi lapsen tilanne kokonaisvaltaisesti
5. Osallista lasta, lapsen perhettä ja verkostoa
6. Toimi yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa
7. Rakenna näyttöön perustuvaa käytäntöä
8. Vahvista voimavaroja ja ehkäise vaikeuksia
9. Seuraa systemaattisesti lasta ja tehtyjä toimenpiteitä (Grundbok 2015, 12-22.)

BBIC- arviointimallin omistaa Ruotsin sosiaalivaltio ja se on rekisteröity tuotemerkki. BBIC-arviointimenetelmää käyttävä työntekijä tarvitsee lisenssin arviointimenetelmän käyttöön. Kuviossa 3 on havainnollistettu BBIC- arviointimallia. (Grundbok 2015, 9-10.)

BBIC-mallia kuvaavassa kolmiossa lapsen tarpeet ovat keskiössä. Perhe ja ympäristöosiossa käydään läpi perheen tämän hetkistä tilannetta, perheenjäsenten terveydentilaa ja käyttäytymistä sekä perheelle merkityksellisiä tapahtumia ja vanhempien kokemuksia lapsuudesta sekä heidän omasta kasvustaan. Työntekijän tulee myös selvittää vanhempien työtilanne sekä perheen taloudellinen tilanne. (Grundbok 2015, 26-32.)

Lapsen tarpeita pohdittaessa käydään läpi lapsen yleinen terveydentila sekä kehitykseen liittyviä seikkoja. Pohditaan yhdessä lapsen koulun käyntiä, kaverisuhteita, lähiverkostoa, identiteettiä sekä lapsen ja vanhemman välistä turvallista yhteyttä sekä fyysisen ja psyykkisen väkivallan käyttöä. Vanhempien kyvyt- osiossa käydään läpi vanhempien valmiuksia ja kykyjä huolehtia perushoidosta ja arjesta. Selvitetään myös, pystyykö vanhempi takaamaan lapselle turvallisen kasvuympäristön, johon ei kuulu fyysistä, psyykkistä eikä seksuaalista väkivaltaa. (Grundbok 2015, 34-48; 55-63.)

Kuvio 3. BBIC- arviointimalli. (Helsingin yliopisto 2015. Sinko & Vaitomaa)

BBIC-arviointimallia on käytetty pohjana myös Helsingin kaupungin sosiaalipalveluissa käytössä olevaa tuen tarpeen arviointimallia kehitettäessä (Alatalo & Kantaluoto 2017).

6 KEHITTÄMISPROJEKTIN TOTEUTTAMINEN

Kehittämistyön prosessi lähti liikkeelle työelämän kehittämistarpeista. Kehittämistoiminnan liikkeelle panevana voimana onkin usein juuri kehittämistarpeen tunnistaminen. Kehittämistarve voi ilmetä käytännön työssä tai toiveena ja tarpeena muutokseen. Tämän kehittämissuunnitelman lähtökohtana oli yhtenäisen työtavan puuttuminen palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskentelystä. (Salonen ym. 2017,56.)

6.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Kehittämistyöni tutkimusosio etsii vastauksia seuraaviin kysymyksiin?

1. Miten palvelutarpeen arviointia tällä hetkellä tehdään?
2. Miten lapsen osallisuus toteutuu palvelutarpeen arvioinnissa?

Kehittämistyön tutkimuksellinen osio on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa yleisimmät aineistonkeruumuodot ovat haastattelu, kysely, erilaisiin dokumentteihin perustuva aineisto sekä havainnointi. Tutkimuksessani on käytetty aineistonkeruumenetelminä haastattelua sekä kyselyä. Alun perin tutkimus- ja projekti-suunnitelmaa tehdessäni aikomuksena oli käyttää kaikkia edellä mainittuja aineistonkeruun menetelmiä. Kehittämistyöni alkuvaiheessa ajatuksena oli, että osallistun osallistuvana havainnoijana palvelutarpeen arviointitapaamisiin sosiaalityöntekijän työparina. Tutkimuksen edetessä tämä osoittautui kuitenkin haastavaksi. Suurimmaksi haasteeksi näyttäytyi aikataulujen yhteensopimattomuus sosiaalityöntekijöiden kanssa ja yhteisten tapaamisten sopiminen kolmen kuukauden aikarajan puitteissa.

Tutkimuksen teon alkuvaiheessa tarkoituksena oli mahdollisesti myös testata miten erilaisen alkuarviointiin kehitetyt työmenetelmät toimivat asiakasperheiden kanssa. Tämä ei luonnollisestikaan toteutunut, koska osallistumiseni arviointeihin oli kovin vähäistä. Tutkimuksen edetessä myös ymmärsin, että tämänkaltainen työskentely olisi laajentanut tutkimusta liikaa ja tämä eri menetelmien testaaminen voisi olla aivan oma tutkimusaiheensa. Muutaman palveluntarpeen arvioinnin perusteella havainnoin, että sosiaalityöntekijällä ei ollut mahdollista varata juurikaan aikaa suunnitteluun. Työtilanne ei antanut myöden varata kalenterista aikaa, jolloin työparin kanssa olisi suunniteltu ja pohdittu, mitä asioita esimerkiksi otetaan esille seuraavalla tapaamisella ja millä keinoin.

Tutkimuksen teon aikana osallistuin viiteen palvelutarpeen arviointiin, mutta yhdessäkään arvioinnissa en ollut läsnä jokaisella tapaamisella. Yhdessä palvelutarpeen arvioinneissa olin läsnä kaikissa tapaamisissa yhtä lukuun ottamatta. Muuissa palvelutarpeen arvioinneissa olin läsnä vain yhdellä tapaamisella ja tämä tapaaminen oli kotikäynti. Kotikäyntiin mennessä sosiaalityöntekijä oli jo tavannut perhettä vähintään yhden tai kaksi kertaa. Tämänkaltainen aineisto olisi jäänyt kovin pintapuoliseksi ja antanut mahdollisesti myös väärienlaisen kuvan, koska osallistuminen arvioinnin aikaiseen työskentelyyn olisi ollut mahdollista pelkästään omassa yksikössäni. Näin ollen arviointeihin osallistuminen ja siinä tapahtunut havainnointi ei mielestäni anna riittävää ja relevanttia tietoa palvelutarpeen arvioinnista, jotta sitä kannattaisi tutkimuksessa hyödyntää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.)

6.2 Kehittämistoiminta

Kehittäminen nähdään usein konkreettisena toimintana, jonka avulla tähdätään tietyn tavoitteen saavuttamiseen. Kehittämisellä voidaan pyrkiä joko toimintatavan muutokseen ja kehittämiseen tai vaihtoehtoisesti koko toimintarakenteen muutokseen. Toimintatapaan liittyvä kehittäminen voi suppeimmillaan tarkoittaa yhden työntekijän toimintatavan kehittämistä, mutta laajimmillaan toimintatavan kehittäminen voi koskea myös koko organisaation toimintatavan selkeyttämistä. Esimerkiksi erilaiset työprosessien mallinukset kuuluvat tähän toimintatavan kehittämiseen. Kehittäminen tähtää aina muutokseen ja sillä tavoitellaan jotakin parempaa, toimivampaa tai tehokkaampaa. (Toikko & Rantanen 2009,14-16.)

Opinnäytetyöhöni liittyy siis sekä tutkimuksellinen puoli että työn kehittämisen näkökulma. Kehittämisen näkökulmasta työelämän puolelta tuli toive luoda yhtenäinen ja lapsilähtöinen malli palvelutarpeen arvioinnin aikaiseen työskentelyyn. Tätä tukemaan tulisi kehittää sosiaalityöntekijän muistilista arvioinnin aikana selvitettävistä asioista. Alun perin mietimme myös palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetopohjan uudelleen muokkaamista. Kehittämiprojektin aikana kuitenkin selvisi, että Turun kaupungin sosiaalipalveluissa tullessaan ottamaan käyttöön THL:n kehittämä yhteenvetopohja. Näin ollen yhteenvetokäsitteen ideointi ei ollut ajankohtaista. Tässä kehittämisprojektissa kehittämisosiota olivat ohjausryhmän kokoontumiset sekä aineiston analyysin jälkeen tapahtunut kehittämistyö, joka pohjautui ohjausryhmän työskentelyyn, aiempiin tutkimuksiin sekä tämän kehittämistyön tutkimuksellisessa osiossa saatuun aineistoon.

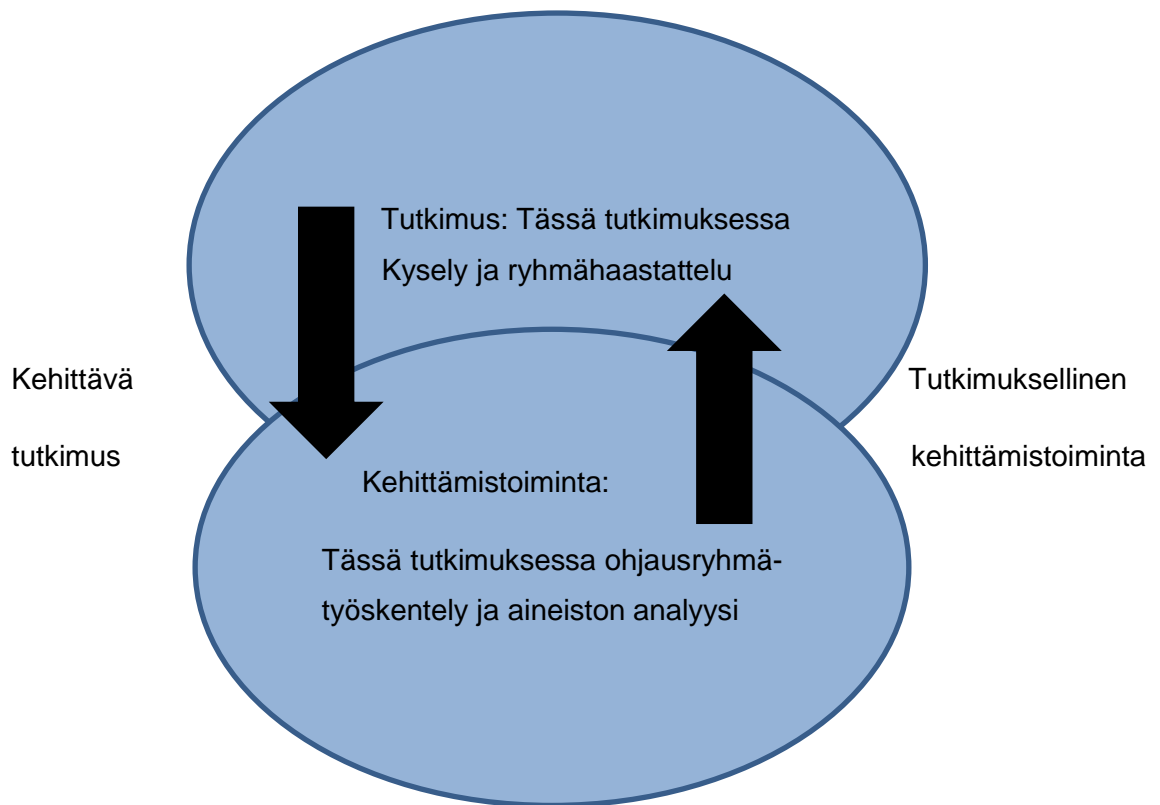
Kehittämisprojektin edetessä sosiaalityöntekijän muistilista nousi yhdeksi tärkeimmäksi kehittämisen kohdaksi. Toki myös arvioinnin aikainen työskentelymalli oli tärkeässä asemassa. Osa yksiköiden työntekijöistä teki arviointityötä jo strukturoidumman mallin mukaisesti kuin toiset ja tavoitteeksi nousi saada jo käytössä oleva malli kaikkien työntekijöiden työtavaksi. Arvioinnin tulisi siis sisältää ainakin seuraavat tapaamiset: aloitustapaaminen, lasten tapaamiset, kotikäynti ja yhteenvetotapaaminen. Toki sosiaalityöntekijä arvioi aina tilannekohtaisesti tapaamisten määrän. Ohjausryhmän tapaamisissa tuli esille myös tarve uudistaa perheelle lähetettäviä kirjepohjia, luoda esite palvelutarpeen arvioinnista sekä kehittää niin vanhemmille kuin lapsillekin omat palautelomakkeet palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskentelystä. Kehittämistyön edetessä tuli esille, että kirjepohjia tullaan uusimaan muun tahon toimesta, mutta palautelomakkeiden ja esitteen suunnittelu jäivät osaksi tätä kehittämistyötä.

6.3 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa sovelletaan tutkimuksesta saatua tietoa. Tutkimus tuottaa uutta tietoa, jota sovelletaan käytäntöön. Tieteellisen toiminnan lähtökohdaksi on aina perustutkimus. Perustutkimuksen avulla pyritään saamaan tietoa, joka kuvailee tai selittää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä tai ilmiöitä. Perustutkimus vastaa mitä ja miksi kysymyksiin. Kehittämistyöllä taas yritetään saavuttaa uusia, entistä parempia tuotteita tai toimivampia työmenetelmiä tai palveluita. Perustutkimuksella saatua tietoa yleensä hyödynnetään kehittämistyön tukena. Ja näin tapahtui tässäkin kehittämisprojektissa. Tutkimuksellinen osuus antoi tietopohjaa kehittämistyötä varten. Haastattelulaineistosta sekä aiemmista tutkimuksista saatuja tuloksia hyödynnettiin palvelutarpeen arvioinnin mallia suunniteltaessa. (Toikko & Rantanen 2009, 19-20.)

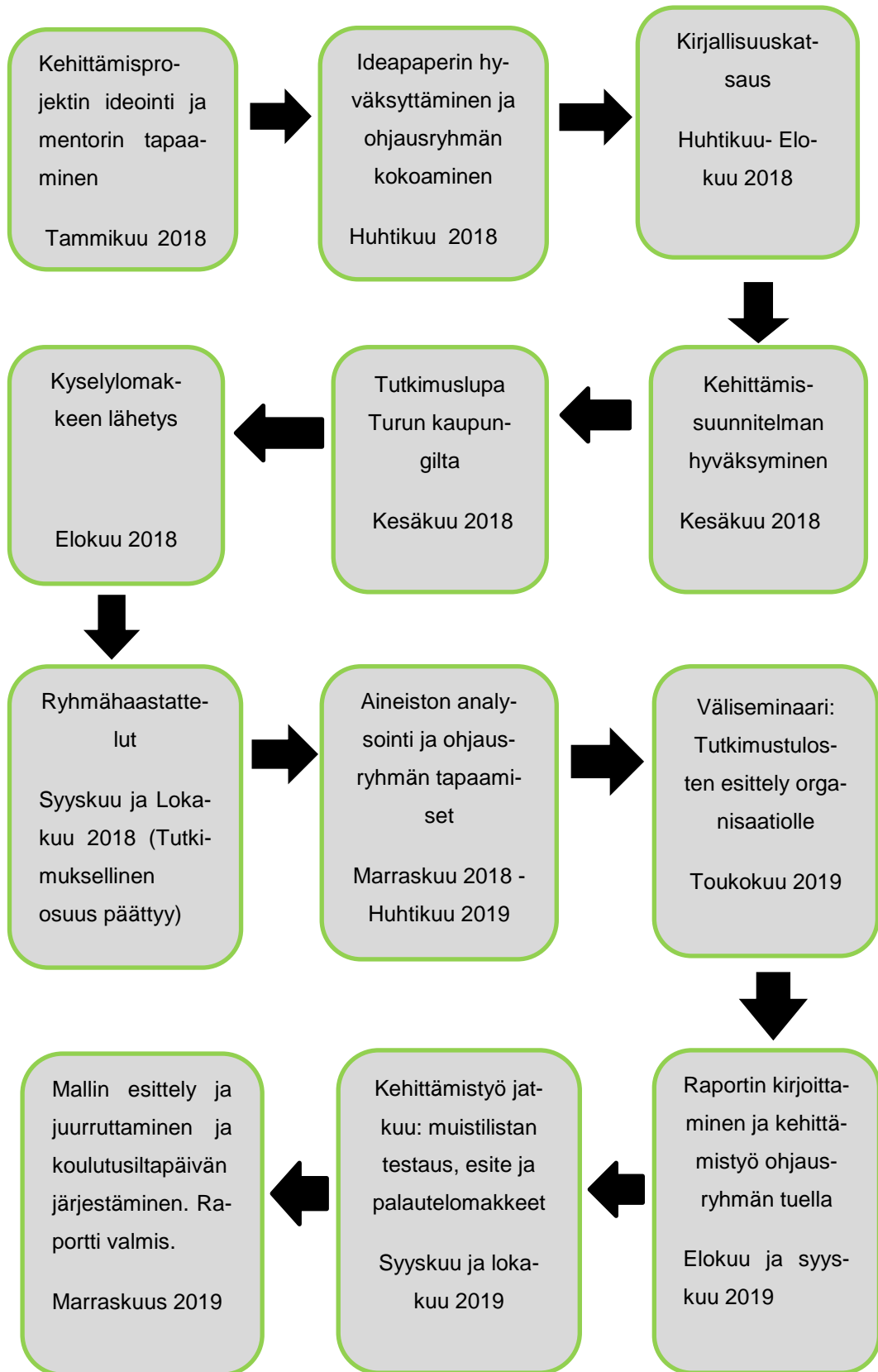
Tutkimuksellinen kehittämistoiminta on käytännönläheinen tapa tuottaa tietoa ja se sijoituu tutkimuksen ja kehittämisen risteyskohtaan, kuten kuviosta 4 voi nähdä. Tiedon tuottamista ja tiedon muodostusta ohjaavat käytännön tarpeet ja tietoa muodostetaan käytännön toimintaympäristöissä. Tutkimuksellisella kehittämistoiminnalla pyritään yleensä samanaikaisesti aikaansaamaan sekä muutosta että tuottamaan tietoa. (Toikko & Rantanen 2009, 21-23.)

Kehittämistoimintaa varten on mahdollista koota myös ohjausryhmä, kuten tässäkin kehittämiprojektissa tehtiin. Ohjausryhmään pyritään keräämään kehittämisen onnistumisen kannalta kaikki olennaiset tahot. Ohjausryhmän tarkoituksena on antaa mahdollisimman laaja-alainen asiantuntemus koko projektin ja projektin johtamisen tueksi. (Toikko & Rantanen 2009, 59.)

Kuvio 4. Tutkimuksen ja kehittämistoiminnan suhde (Toikko & Rantanen 2009, 21)

Kuvio 5. Kehittämiprojektin eteneminen.

6.4 Tutkimuksen alkuvaiheet

Kehittämiprojektin ideointi alkoi opintojen alkaessa tammikuussa 2018. Ensimmäinen tapaaminen työelämän mentorini, Pernon sosiaalitoimiston johtavan sosiaalityöntekijän Jari Lindforsin kanssa, oli 29.1.2018. Tällöin mietimme, minkälainen kehittämistyön aihe palvelisi parhaiten omaa oppimistani sekä myös koko sosiaalitoimen organisaatiota. Ennen tapaamistamme olin ajatellut tutkimukseni sijoittuvan lastensuojelun tai perhetyön kentälle. Keskustelumme edetessä saimme yhteisen ajatuksen palvelutarpeen arviointiin liittyvästä tutkimuksesta ja kehittämistyöstä.

Toinen tapaaminen työelämän mentorini kanssa oli 23.4.2019. Tällöin perehdyimme tarkemmin tutkimuksen toteutukseen. Ajatuksena oli kyselylomakkeen luominen palvelutarpeen arviointeja tekeville lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille. Päädyimme toteuttamaan kyselyn sähköpostikyselynä. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, miten palvelutarpeen arviointeja Turun sosiaalitoimessa tehdään ja kuinka lasten osallisuus toteutuu arvioinnin aikana. Kehittämiprojektin eteneminen vaihe vaiheelta on esitetty kuviossa 7.

Tässä kehittämiprojektissa toimin projektin vetäjänä ja näin ollen myös ohjausryhmän puheenjohtajana. Kehittämiprojektin aikana ohjausryhmän kokoonpano muuttui sosiaalitoimen sisällä tapahtuneen organisaatiouudistuksen myötä. Ohjausryhmän kokoamisen aikana ryhmän jäseniä olivat lastensuojelun perhetyön johtava perhetyöntekijä Arja-Liisa Tamminen, Pernon sosiaalitoimiston johtava sosiaalityöntekijä Jari Lindfors, eteläisestä sosiaalitoimistosta sosiaalityöntekijä Heidi Vainio, läntisestä sosiaalitoimistosta sosiaalityöntekijä Heidi Wuorio ja itäisestä sosiaalitoimistosta sosiaalityöntekijä Laura Pyykönen. Arja -Liisa Tamminen ja Jari Lindfors olivat ohjausryhmän jäseninä koko projektin ajan. Organisaatiomuutoksen myötä myös heidän tittelinsä hieman muuttuivat; lastensuojelun perhetyön yksikkö lakkautettiin ja Arja-Liisa Tamminen siirtyi johtavaksi perheohjaajaksi Perhetyön ohjauksen yksikköön. Samoin Pernon sosiaalitoimisto lakkautettiin ja Jari Lindfors siirtyi Läntisen lapsiperhesosiaalityön johtavaksi sosiaalityöntekijäksi. Tammikuussa 2019 Heidi Vainio ja Laura Pyykönen siirtyivät lastensuojelun yksikön puolelle eikä heidän tehtävänkuvaansa enää kuuluneet palvelutarpeen arvioinnit. Heidi Wuorio siirtyi kokonaan muihin tehtäviin. Organisaationuudistuksen jälkeen uusiksi ohjausryhmän jäseniksi rekrytoitiin pohjoisesta lapsiperhesosiaalityön tiimistä sosiaalityöntekijät Marika Kyrölä ja Riina Sivula

Kun työni oli edennyt tutkimus- ja projektisuunnitelma vaiheeseen, oli aika hakea tutkimuslupaa Turun kaupungilta. Tutkimusluvan sain kesäkuussa 2018. Tämän jälkeen alkoi kyselylomakkeen suunnitteluvaihe. Kyselylomakkeen suunnitteluvaiheessa toivoin saavani ohjausryhmän tapaamisen järjestettyä, jotta saisin erilaista näkökulmaa ja kommentteja liittyen kyselylomakkeen laatimiseen. Ohjausryhmäni työntekijät olivat kovin kiireisiä omissa töissään eikä tällaista tapaamista saatu järjestettyä. Pyysin kommentteja ja parannusehdotuksia ohjausryhmäni jäseniltä myös sähköpostitse. Kommentteja en heiltä saanut kyselylomakkeen kysymyksiin liittyen. Kehittämistyöni ja kyselylomakkeen suunnittelun tueksi sain kuitenkin kahdelta sosiaalityöntekijältä sähköpostitse heidän lopputyönsä. Toinen oli sosiaalityöntekijä Heidi Vainion, koulutus- ja kehittämiskeskus Brahean järjestämässä lastensuojelun sosiaalityön täydennyskoulutuksessa tekemä lopputyö. Vainion (2012) lopputyö keskittyi lastensuojelutarpeen selvittämisen dokumentointiin ja dokumentoinnin kehittämiseen Turussa. Ja toinen oli sosiaalityöntekijä Heidi Wuorion pro gradu- tutkielma (2018). Wuorion tutkimus keskittyy asiakkaan valikoinnin kriteereihin palvelutarpeen arvioinnissa ja sosiaalityöntekijöiden perusteisiin tehdessään asiakkuusmäärittämiä.

6.5 Aineiston kerääminen

Saatuani kyselylomakkeen valmiiksi lähetin sen sähköpostitse mentorilleni, Jari Lindforsille ja pyysin kommentteja kyselylomakkeen kysymyksistä. En saanut parannusehdotuksia kyselylomakkeeseen liittyen, joten lähetin kyselylomakkeen eteenpäin. Kyselylomakkeen lähetin keskitetysti kuudelle johtavalle sosiaalityöntekijälle ja he lupautuivat lähettämään lomakkeen eteenpäin yksiköidensä työntekijöille. Kyselylomakkeen lähetin 20.8.2018 ja vastausta kyselyyn toivoin 10.9.2018 mennessä. Määräaikaan, 10.9.2018, mennessä olin saanut kyselyyn sähköpostitse vain neljä vastausta. Laitoin muistutusviestin johtaville sosiaalityöntekijöille ja pidensin kyselyyn vastaamisaikaa 17.9.2018 saakka. Määräaikaan mennessä sain kaksi vastausta lisää.

Määräajan päätyttyä otin uudelleen yhteyttä johtaviin sosiaalityöntekijöihin ja toivoin pääseväni mukaan yksiköiden viikkopalaveriin, jolloin voisin toteuttaa sähköposti kyselyn vaihtoehtoisesti ryhmähaastattelun muodossa. Tällöin selvisi, että yhden yksikön johtava

sosiaalityöntekijä oli unohtanut laittaa kyselylomakettani eteenpäin sosiaalityöntekijöille, joten siksi hänen yksikkönsä työntekijät eivät olleet vastanneet kyselyyni. Johtavat sosiaalityöntekijät ottivat ryhmähaastattelu ehdotukseni hyvin vastaan ja haastatteluajat sain sovittua 18.9.2018, 2.10.2018, 4.10.2018, 16.10.2018 ja 30.10.2018. Yhden aluetoimiston sosiaalityöntekijöiden vastaukset olin saanut jo sähköpostikyselyllä, joten kyseiseen toimistoon en ryhmähaastatteluaikaa sopinut.

Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 28 sosiaalityöntekijää viidestä eri aluetoimistosta. Haastattelurunko oli sama kuin sähköpostikyselyssä, joten haastattelukysymykset olivat näin ollen haastatteluun osallistuvilla etukäteen tiedossa. Osassa haastattelutilanteissa kuitenkin tuli esille, että työntekijöitä ei oltu informoitu ryhmähaastattelusta, joten tutkijasta riippumattomista syistä kaikilla haastateltavilla ei ollut haastattelukysymyksiä etukäteen.

6.6 Haastattelusta ja ryhmähaastattelusta

Haastattelun etu kyselyyn nähden on joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus haastattelun aikana toistaa kysymys ja selventää sekä ilmaista kysymys esimerkiksi toisella tavalla. Tällaista mahdollisuutta kyselyssä ei ole. Haastattelussa tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkimuksen kohteena olevasta asiasta. Tähän viitaten perusteltua olisi antaa esimerkiksi haastattelukysymykset tai ainakin haastattelun tema etukäteen tiedoksi haastateltaville. On eettisesti perusteltua kertoa haastateltaville mitä aihetta haastattelu koskee ja minkälaiseen tutkimukseen he ovat osallistumassa. Ryhmähaastattelun avulla tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa palvelutarpeen arvioinnista, saadaan monipuolista tietoa. (Tuomi & Sajajärvi 2009, 73; Puusa 2011, 84.)

Näkisin, että pelkän kyselylomakkeen perusteella tiedot palvelutarpeen arvioinnista olisivat olleet paljon suppeammat kuin ryhmähaastattelujen jälkeen. Haastattelutilanteessa oli mahdollista tehdä tarkentavia kysymyksiä, niin haastattelijan kuin haastateltavienkin osalta. Koin haastattelujen perusteella saavani kattavamman näkemyksen työntekijöiden tavasta tehdä palvelutarpeen arviointeja kuin pelkän kyselyn perusteella

Ryhmähaastattelussa haastattelijan vaikutus haastateltaviin on pienempi kuin yksilöhaastattelussa. Tämän perusteella voisi tehdä oletuksen, että ryhmähaastattelussa haastattelija harvoin pystyy vaikuttamaan haastateltavien vastauksiin tai haastateltavat eivät anna vastauksia ainoastaan miellyttääkseen haastattelijaa. Ryhmähaastattelun

osallistuvat taas kontrolloivat toinen toisiaan ja heidän on otettava myös toisten haastateltavien mielipiteet huomioon. Se voi joko kannustaa haastateltavia tuomaan esille omia näkemyksiään tai vaihtoehtoisesti se voi myös vaikuttaa niin, että kaikki haastateltavat eivät tuo kaikkia omia ajatuksiaan haastattelussa esille. (Jaakkola 2016, 48.)

Koin, että ryhmähaastattelutilanteissa haastateltavien osallistuminen ei ollut tasaverstaista kaikissa haastatteluissa. Osa haastateltavista oli selkeästi aktiivisempia tuomaan oman näkemyksensä esille kuin toiset haastateltavat. Näissä tilanteissa pyrin aktiivisesti osallistamaan vähemmän osallistuvia mukaan keskusteluun, esimerkiksi kysymällä heiltä vielä erikseen mielipidettä kysymyksiin. Osassa haastattelutilanteita keskustelu oli kovin aktiivista ja haastateltavat toivat esille omia näkökantoja, vaikka ne olisivatkin poikenneet toisen työntekijän näkökulmasta. Tämän perusteella uskon, että työntekijät ovat tuoneet rohkeasti esiin omat näkökantansa ja mielipiteensä asioihin.

Haastattelut nauhoitin haastateltavien luvalla. Toin haastateltaville esille, että haastatteluihin liittyvät äänitallenteet ja materiaalit hävitetään tarkoituksenmukaisella tavalla tutkimuksen tultua valmiiksi. Kerroin haastateltaville, että haastattelunauhut ja litteroitu materiaali ovat pelkästään tutkijan käytössä. Haastattelujen aluksi kertosin haastateltavien kanssa vielä tutkimuksen tarkoituksen. Haastattelujen aikana pyrin olemaan ottamatta kantaa haastateltavien keskusteluun, jotta en olisi ohjannut keskustelua liiaksi tutkimuskysymyksieni suuntaan.

Haastattelujen pituudet vaihtelivat kolmestakymmenestä minuutista puoleentoista tuntiin. Haastattelujen jälkeen litteroin aineiston sana sanalta. Haastattelujen litteroinnin suoritin aina haastattelun jälkeisenä päivänä. Litteroitavaa aineistoa kertyi yhteensä 4 tuntia ja 7 minuuttia. Litteroidun aineiston määrä kirjoitettuna Word- tiedostoon, rivivälillä yksi, oli 48 sivua. Tutkimuksen raportoinnissa pyrin huolehtimaan, että sosiaalityöntekijät eivät ole tunnistettavissa. Tästä huolehdin esimerkiksi sillä, että tulosten analyysin ja tulokinnan yhteydessä esittäessäni katkelmia haastateltavien vastauksista, niin en esitä minikäänlaisia tunnistetietoja, josta yksittäisen sosiaalityöntekijän voisi tunnistaa.

6.7 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin ensimmäinen vaihe oli koko haastatteluaineiston litterointi. Aineiston litterointi tarkoittaa koko aineiston puhtaaksi kirjoittamista sanatarkasti (Hirsjärvi ym. 2016, 222). Kuuntelin äänitetyt haastattelunauhut ja kirjoitin haastatteluaineistot sanasta

sanaan word-tiedostoon. Aluksi litteroin koko haastatteluaineiston ja vasta tämän jälkeen aloin teemoittelemaan aineistoa.

Haastatteluaineiston litterointia voi tehdä eri tarkkuuksilla. Kaikkein tarkimmassa litteroinnin muodossa litteroidaan myös äänen painot, eleet sekä tauot. Sanatarkan litteroinnin etuna on, että tällöin litteroitua materiaalia voi käyttää suoraan myös valmiissa raportissa. Katsoin, että tässä tutkimuksessa haastatteluiden sanatarkka litteroiminen on riittävä taso tutkimuksen kannalta. Haastatteluja litteroidessa huomasin yhden ryhmähaastatteluihin liittyvän haasteen. Jos tutkimus aihe olisi sellainen, että olisi tärkeää saada tietää, että kuka haastateltavista puhuu milloinkin, olisi ryhmähaastattelun videointi ehdottomasti paras muoto haastattelujen tallentamiseen. Pelkän äänitteen perusteella oli välillä haasteellista kuunnella, kuka haastateltavista oli milloinkin äänessä, varsinkin, jos haastateltavat keskustelivat ja puhuivat osin myös päällekkäin toistensa kanssa. (Kananen 2014, 102.)

Aineiston analysoin käyttäen analyysitapana sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voi käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkijan on päätettävä, miten hän rajaa tutkimusta ja mihin asioihin hän kiinnittää huomionsa aineistossa. Seuraava vaihe on aineiston litterointi tai koodaaminen. Koodauksessa tutkimusaineisto jaetaan tutkimuskysymysten mukaisesti osiin ja jokaiselle osalle annetaan tietty koodi eli sen sisältöä kuvaava ilmaus. Koodauksen jälkeen on vuorossa aineiston luokittelu. Luokittelussa aineistosta kerätyt koodit ryhmitellään omiksi teemoikseen. Luokittelussa ja teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä eri aihepiirien mukaan. Teemoittelun ja luokittelun perusteella on siis mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tai asiasta kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysillä kuitenkin vain järjestetään aineisto johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi & Sajavaara 2009, 91-93; 103; Kananen 2014, 99-100.)

Tutkimukseen kerättyä aineistoa analysoidaan tutkimuskysymyksen tai -kysymysten viitekehityksessä. Kerätystä aineistosta etsitään vastaukset tutkimuskysymyksiin. Aineiston litteroinnin jälkeen koodasin ja luokittelin aineistoa. Koodauksessa pilkoin aineistoa pienempiin osiin ja etsin aineistosta tutkimuskysymyksiä vastaavia osa-alueita. Esimerkiksi kysymykseen, miten palvelutarpeen arviointeja tällä hetkellä tehdään, etsin aineistosta merkintöjä liittyen ensimmäiseen tapaamiseen, tapaamisten määrään, kotikäyntiin, yhteenvetotapaamiseen ja menetelmien käyttöön liittyviin asioihin. Aineistosta löytyvien

merkintöjen ja mainintojen pohjalta tein ensin jokaista koodia vastaavan Word tiedoston, jonne kirjasin koodia vastaavat merkinnät ja maininnat aineistosta. Lopuksi kirjasin merkinnät myös Exell- taulukkoon, selventääkseni positiivisten ja negatiivisten merkintöjen määrää itselleni. Merkinnät tein sekä Word-asiakirjaan, että Exell- taulukkoon, virheiden minimoimiseksi ja tiedostojen helppolukuisuutta lisätäkseni, eri väreillä, esimerkiksi kotikäyntiin liittyvät positiiviset merkinnät tein violetilla värillä. Positiivisia merkintöjä olivat esimerkiksi: ensimmäisellä tapaamisella maininta kotikäynnin kuulumisesta prosessiin ja varsinaisen kotikäynnin toteutuminen. Kotikäyntiin liittyvät negatiiviset merkinnät tein taas oranssilla värillä. Kotikäyntiin liittyviä negatiivisia merkintöjä olivat esimerkiksi kotikäynnistä mainitsematta jättäminen tai kotikäynnin toteutumattomuus. Samalla periaatteella kävin läpi kaikki palveluntarpeen arvioinnin toteutukseen liittyvät asiat. (Tuomi & Sajavaara 2009, 91-93; 103; Kananen 2014, 99-100.)

Toisen tutkimuskysymyksen: Miten lapsen osallisuus toteutuu palveluntarpeen arvioinnissa, analyysin toteutin samalla tavoin. Tällöin kiinnostuksen kohteeni liittyivät lasten tapaamisten toteutumiseen, menetelmien käyttöön lasten kanssa sekä lasten paikalla oloon sosiaalityöntekijän tekemän kotikäynnin aikana. Samalla tavoin koodasin Word-tiedostoon ja Exell- taulukkoon lasten osallisuuteen liittyvät positiiviset ja negatiiviset merkinnät. Esimerkiksi lasten tapaamisiin liittyvät positiiviset merkinnät saivat koodiväriksensä tumman sinisen värin ja negatiiviset merkinnät kirkkaan punaisen värin. Positiivisia merkintöjä olivat esimerkiksi: lapselle järjestetään oma tapaaminen, lasta tavataan kotikäynnillä, arviointia ei voida päättää, mikäli lasta ei ole tavattu ja niin edelleen. Negatiivisia merkintöjä lasten tapaamisiin liittyen olivat muun muassa: selvitys on päätetty tapaamatta lasta tai lapselle ei järjestetä omaa tapaamista.

Teemat muodostuvat siis aina tutkimuskysymyksen ympärille. Teemat olivat mielestäni kehittämistyöni tutkimuskysymysten ja tehdyn kyselylomakepohjan perusteella erittäin selkeitä muodostaa. Teemoiksi muodostuivat ensimmäinen tapaaminen, kotikäynti, lapsen tapaaminen, yhteenvetotapaaminen, menetelmien käyttö ja toiveet tulevaan. Viimeinen teema, toiveet tulevaan, ei varsinaisesti lukeudu tutkimukseeni tutkimuskysymyksiin, mutta se oli teema, joka nousi esiin jokaisessa tekemässäni haastattelussa. Tämän vuoksi halusin nostaa sen esiin omaksi teemakseen.

Katsoin järkeväksi ja mielekkääksi jäsentää haastatteluista saamaani tietoa aiempiin tutkimuksiin tukeutuen, joten analyysimenetelmäksi valikoitui teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tutkija lähestyy aineistoa aineiston ehdoilla,

mutta analyysin edetessä liittää aineiston mielestään sopivaan teoreettiseen viitekehykseen. Teoriaohjaavassa analyysissä ei pyritä testaamaan teoriaa, vaan teoriasta haetaan lisäarvoa tutkimuksen tuloksille. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 95-99.)

Kehittämistyön tutkimuksellinen osuus päättyi haastatteluaineiston keräämisen ja analysoinnin jälkeen. Tällöin oli vuorossa kehittämistyöni väliseminaari. Seminaari pidettiin sosiaalikeskuksen auditoriossa ja paikalle oli kutsuttu lapsiperhesosiaalityön yksiköiden sosiaalityöntekijät, perheohjaajat ja perhetyöntekijät. Paikalla oli noin 40 työntekijää lapsiperhesosiaalityön yksiköstä ja tilaisuudessa käytiin hyvää keskustelua palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskentelystä.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSIA

Tässä tutkimuksen tuloksia raportoivassa osiossa olen jakanut tutkimuksen tulokset eri osa-alueisiin. Ensimmäinen tutkimuskysymys: Miten palvelutarpeen arviointeja tällä hetkellä tehdään, jakaantuu useaan osa-alueeseen. Aineiston analyysin perusteella sain tämän tutkimuskysymyksen alle 4 eri osa-alueita. Nämä osa-alueet ovat ensimmäinen tapaaminen, kotikäynti, yhteenvetotapaaminen ja erilaisten menetelmien käyttö palvelutarpeen aikana. Lapsilähtöisyyteen liittyvään tutkimuskysymykseen kuuluu lasten tapaamiseen liittyvät tutkimustulokset sekä menetelmien käyttö lasten tapaamisissa. Edellä mainittujen osa-alueiden lisäksi analyysissä nousi esille työntekijöiden toiveita ja odotuksia siitä, miten palvelutarpeen arviointeja voisi suorittaa jatkossa.

7.1 Ensimmäinen tapaaminen

Haastattelujen perusteella sosiaalityöntekijä ei pysty juurikaan vaikuttamaan siihen, keitä ensimmäisessä tapaamisessa on paikalla. Sosiaalipäivystys varaa ajan sosiaalityöntekijän kalenterista ensimmäiseen tapaamiseen ja lähettää kutsun henkilöille, joiden on katsonut tarpeelliseksi olla tapaamisessa paikalla. Haastatteluissa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät toivoivat, että ilmoittaja taho olisi mukana ensimmäisellä tapaamisella, mutta tällä hetkellä tämä aina ei aina toteudu. Työntekijät toivoivat, että sosiaalipäivystyksen työntekijät arvioisivat entistä tarkemmin, kutsutaanko paikalle koko perhe vai pelkät vanhemmat.

”Aina se ei välttämättä ole hyvä asia, että paikalla on ensimmäisellä tapaamisella koko perhe, mut me ollaan sen varassa, mitä päivystys on päättänyt”. R2

”Ensimmäinen tapaaminen vois kyllä olla ilman lapsia. Useimmiten ensimmäiselle tapaamiselle on kutsuttu myös lapset ja kuitenkin ne käsiteltävät asiat on usein sellasia, että sit se lapsi joutuu istumaan ehkä pitkänkin aikaa käytävällä.” R3

Esimerkiksi Mitä lapselle kuuluu- oppaassa (2010) tuodaan esille työparityöskentelyn tärkeyttä. Lapsen osallisuuden vahvistamisessa työparityöskentely on erittäin isossa roolissa ja mahdollistaa toisen työntekijän keskittymisen lapsen kanssa toimimiseen. Jos

käytäntönä olisi tehdä arviointityö kokonaan työparityöskentelynä, niin jo ensimmäisessä tapaamisessa toinen työntekijä voisi keskittyä vanhempien kanssa keskusteluun ja toinen työntekijä lapsen/lasten tapaamiseen yhteisen tilannekatsauksen jälkeen. (Paaso 2010, 40.)

Työntekijät toivat esille, että ensimmäisellä tapaamisella käydään läpi perheen tämän hetkistä tilannetta. Tämä tuli esille kaikissa haastatteluissa sekä palautetuissa kyselylomakkeissa. Perheelle kerrotaan, missä aikarajoissa arviointityö tulee saada päätökseen ja kerrotaan, että selvitysvaiheeseen kuuluu yleensä kotikäynti sekä tarvittaessa yhteydenotto perheen muihin viranomaistahoihin. Muutama maininta oli, että työntekijä kertoo perheelle, että arviointia tehdään perheen kanssa yhteistyössä. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavasta katkelmasta:

” Yritän tuoda asiakasperheelle esille, että tätä selvitys- ja arviointityötä tehdään heidän tarpeistaan lähtien ja yhdessä heidän kanssa.” R5

Työntekijöiden haastatteluissa tuli esille, että on tilanteita, jolloin palvelutarpeen arviointi on päätetty ensimmäiseen tapaamiseen. Tällaiset tilanteet olivat kuitenkin työntekijöiden näkökulmasta harvinaisia. Pääsääntöisesti prosessiin kuuluu aina kotikäynti, jollei ilmoitus ole todettu ensimmäisellä tapaamisella täysin aiheettomaksi tai asiakkaalla on ollut mukanaan esimerkiksi dokumentteja, joista selviää, että tilanne jo aiemmin selvitetty tai asia on jo hoidossa, jonkun muun tahon toimesta. Haastatteluissa tuli esille, että asiakkaan ollessa tuttu, palvelutarpeen arviota ei välttämättä viedä läpi koko laajuudessaan, vaan tällöin selvitysvaihe voi päättyä jo ensimmäiseen tapaamiseen esimerkiksi asiakkuuden alkaessa. Tämä seikka todetaan myös sosiaalihuoltolaissakin eli palvelutarpeen arviointi tehdään tarvittavassa laajuudessa. (SHL 1301/2014.)

Muukkonen & Tulensalo (2004) korostavat työntekijän päättäessä alkutapaamisella, ettei tilanearviota jatketa, tulisi työntekijän olla tavannut lapsi mieluiten yksin tai vaihtoehtoisesti ainakin yhdessä vanhempien kanssa. Kaikissa tilanteissa tämä ei ole toteutunut, koska palvelutarpeen arviointeja on päätetty ensimmäiseen tapaamiseen, vaikka lapset eivät olisi olleet paikalla. Yhden aluetoimiston työntekijät korostivat haastattelussa, että arviointia ei voida päättää, mikäli lapsia ei ole tavattu. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 24.)

7.2 Kotikäynti

Haastattelujen perusteella ensimmäisen tapaamisen jälkeen oli pääsääntöisesti jokaisessa aluetoimistossa vuorossa kotikäynti. Työparin käytöstä kotikäynneillä ei ollut alueellisia eroja, vaan työpari oli aina mukana kotikäynnillä. Työntekijät olivat lähes yhtä mielisiä siitä, että lapsen tapaaminen on luontevampaa kotikäynnillä kuin toimistossa, poikkeuksena nuorten tapaamiset. Yhdellä alueella oli käytäntönä, että työntekijä tapaa lapsen kotikäynnillä, mutta tämän lisäksi yli 6-vuotiaalle lapselle järjestetään aina tapaaminen tämän lisäksi toimistolla tai muussa ympäristössä.

Työntekijät tuovat kertomansa mukaan ensimmäisellä tapaamisella esille, että arviointivaiheeseen kuuluu pääsääntöisesti kotikäynti ja tuovat esille toiveensa, että kotona olisi tällöin koko perhe. Työntekijöiden näkemyksen mukaan on kuitenkin tilanteita, jolloin tämä ei toteudu. Vanhemmat eivät esimerkiksi muista, että lasten tulisi olla kotikäynnin aikana kotona. Kahdessa kommentissa tuli esille, että välillä on tilanteita, jolloin kotikäyntiä ei ole tehty lainkaan. Asiakas on esimerkiksi voinut kieltää työntekijää tulemasta kotiin. Tällaiset tapaukset ovat työntekijöiden kertoman mukaan erittäin harvinaisia.

Yhteinen piirre kotikäyntiin liittyvässä keskustelussa oli, että perheen kotiin ei haluta viedä niitä vaikeimpia asioita. Työntekijät kokivat, että koti on perheen omaa tilaa eikä siellä haluta viettää aikaa sen enempää kuin on tarvetta. Haastatteluista kävi esille, että kotikäynnin aikana jutustelu voi olla pintapuolisempaa kuin toimistosta ja enemmän tutustumista perheen arkeen ja arjen käytäntöihin.

”Vaikeimmat asiat otetaan esille täällä toimistossa. Kotona jutustelu on yleensä sellasta pintapuolista.” R3

”Ei sinne kotiin halua viedä liikaa niitä vaikeita asioita, se kotikäynti on enemmän sellasta tutustumista.” R2

Yhden aluetoimiston haastattelussa tuli esille, että Turun kaupungin toimintaohjeissa on pitkä lista asioita, joihin kotikäynnillä tulisi kiinnittää huomiota. Heidän kertomansa mukaan uudet työntekijät perehdytetään aina kotikäynnillä huomioitaviin asioihin. Yksi tällainen asia on esimerkiksi perheen nukkumisjärjestelyt. Tällaista asiaa ei tullut esille muiden alueen haastatteluissa.

Omassa työssäni perheohjaajana työkenttäni on lähes kokonaisuudessaan asiakasperheen koti. Itse näen tilanteen niin, että koti on perheen omaa aluetta ja siellä asiakas voi

kokea olevansa enemmän omalla mukavuusalueellaan kuin sosiaalitoimistossa, jossa asiakkaalle voi tulla altavastajaan rooli. Näkisin itse tässä suhteessa vaikeiden asioiden puheeksioton kotona ehkä jopa helpommaksi kuin toimistolla. Työntekijät toivat myös esille, että vaikeita asioita ei haluta liiaksi viedä perheen kotiin. Syyt, joiden vuoksi palvelutarpeen arviointi aloitetaan, näkyvät usein myös kotona, esimerkiksi vanhemmuuden haasteet tai lapsen tai nuoren haastava käytös. Tähän seikkaan peilaten ajattelisin, että koti olisi luonteva paikka ottaa huolenaiheita esille, koska haasteet perheen ja lapsen elämässä ja arjessa, tulevat esille juuri useimmiten perheen kotona. Toki työnkuvani sosiaalityöntekijän kanssa on kovin erilainen, esimerkiksi päätösvallan täysin puuttuessa.

7.3 Lapsen tapaaminen

Lapsen aito osallisuus ei toteudu, jos häntä tavataan vain näennäisesti ja varsinainen työskentely tapahtuu kuitenkin muualla lapsen verkostoissa ilman lapsen läsnäoloa. Lapsen kanssa työskentelyn tulisi olla aina suunnitelmallista ja lapsella tulisi olla oikeus omaan henkilökohtaiseen työskentelyaikaan. Kuulluksi tuleminen voi olla helpottava kokemus myös lapselle ja lasta pitääkin muistuttaa, että hän saa kertoa omista kokemuksistaan juuri sen verran kuin hän itse haluaa. Lapsen kanssa työskentely tulee aina sovittaa lapsen tilanteeseen, ikätasoon sekä lapsen valmiuksiin. Toimintaympäristö ja lapsen kanssa käytettävät menetelmät kannattaa suunnitella mahdollisimman houkuttelevaksi, jotta työskentelytilanteesta saadaan lapselle mahdollisimman rento sekä turvallinen. (Paaso 2010, 24-25.)

Lasten tapaamiseen liittyvään teemaan tuli kovin erilaisia vastauksia haastateltavilta. Yhden aluetoimiston työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että palvelutarpeen arviota ei voida päättää, mikäli lasta ei ole tavattu. Heidän työskentelytapaansa kuului, että yli 6-vuotiaat lapset kutsuttiin tapaamiseen sosiaalitoimistolle. Perheen tilanteesta sekä lapsesta riippuen, lapselle järjestettiin joko oma henkilökohtainen tapaamisaika tai yhteinen aika sisarusten kanssa. Muiden toimistojen työntekijöiden mielipiteissä oli suurempaa hajontaa. Osa työntekijöistä oli sitä mieltä, että lasta tulisi tavata aina, vaikka kyseessä olisi esimerkiksi pelkkä tukiperhehakemus. Työntekijöistä osa ajatteli, että jos lapsi ei ole kotikäynnillä paikalla, niin ei ole tarvetta sopia uutta tapaamista pelkästään sen vuoksi, että tavattaisiin lasta ennen selvityksen päättämistä. Tämän kaltaisia seikkoja tulee esiin esimerkiksi seuraavissa katkelmissa.

”Lapsen tapaaminen puolen tunnin ajan ei tuo välttämättä mitään uutta tietoa sen arvioinnin tueksi.” R1

”Olisi ehkä hölmöä tavata vielä uudestaan, vaan sen takia, et pääsee näkemään, miten se lapsi leikkii.” R1

Ojaniemen ja Rantajärven mukaan (2010) lapsi on aktiivinen ja osaava yksilö, joka pystyy osallistumaan itse sekä toimimaan tasavertaisesti. Lapsi rakentaa ymmärrystä sekä itsestään että ympäristöstään vuorovaikutuksessa ympäristön ja siinä toimivien ihmisten kanssa. Tämän perusteella on ensiarvoisen tärkeää työskennellä alkuarvioinnissa lapsen kanssa ja kuulla lapsen omista kokemuksista ja toiveista. Työskenneltäessä vanhempien kanssa tulee pitää koko ajan mukana lapsen kokemusmaailma, jotta vanhemmat pystyvät samaistumaan siihen. Edellisten näkemysten pohjalta voisi päätellä, että palvelutarpeen arvioinnissa ei aina toteudu lapsen tapaaminen eikä lapsen kuulemiselle ja lapsen kertomukselle omista kokemuksistaan anneta sitä arvoa, mikä kuuluisi. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236.)

Samantapaisia ajatuksia syntyi joistakin vastauksista, vaikka lasta olisikin arvioinnin aikana tavattu.

”Välillä havahdun siihen, että vaikka olenkin jutellut lapsen kanssa, niin ei mulla ole käsitystä siitä lapsen mielipiteestä tai ajatuksista.” R4

”Joskus kotikäynnin yhteydessä jututetaan lapsia” R3

Näistä edellä kirjatuihin lainauksiin voi tehdä päätelmän, että aluetoimistoissa ei ole ollut suunnitelmallisuutta siitä, missä lapsia tavataan, mitä asioita heidän kanssaan tulisi käsitellä tai luottamusta ja uskoa siihen, mitä uutta ja informatiivista lapsi voisi oman kokemuksensa ja näkemyksensä kertomalla tuoda. Muukkonen ja Tulensalo (2004) korostavat, että lapselle tulee muistaa puhua ja lapselta tulee kysyä. Lapsen kanssa tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso ja työntekijän tulee varmistaa, että lapsi ymmärtää hänelle kerrotut asiat. Lapselle tulee myös aina sanoittaa, miksi tapaaminen on järjestetty ja mitä odotuksia työntekijällä on lasta kohtaan. Lasten tapaamisissa tarkoitus on kuulla lapsen omista kokemuksista, lapsi ei siis tapaamisissa ole tiedon tuottaja muista perheenjäsenistä.

Haastatteluissa tuli myös paljon positiivisia kommentteja koskien lasten tapaamisen tärkeyttä. Haastatteluissa esiintyi 71 kommenttia, jotka koskivat lasten tapaamista arvioinnin aikana ja näistä 43 kommenttia olivat positiivissävytteisiä. Osa työntekijöistä oli sitä

mieltä, että lasta tavataan tavalla tai toisella arvioinnin aikana, joko koko perheen tapaamisella toimistolla tai kotikäynnillä jutellaan hetki jokaisen lapsen kanssa. Suurin osa työntekijöistä mainitsi jo perheen ensimmäisellä tapaamisella, että lasta tai nuorta tavataan tarpeen mukaan myös omalla tapaamisellaan. Kolme työntekijää toivat myös esille, että esimerkiksi pienempiä lapsia havainnoidaan tapaamisella toimistossa ja kotikäynnillä, vaikka lapsen kanssa ei keskusteltaisi erikseen arvioinnin aikana. Muukkonen ja Tulensalo (2004) tuovat esille myös, että pienemmän lapsen tilanteesta (0-3v) voi saada tietoa esimerkiksi havainnoimalla vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Vauva-perheen vanhempien kanssa voi käydä keskustelua esimerkiksi vauvan tarpeista ja tunteista. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 29.)

Eräs työntekijä alkoi haastattelun aikana pohtia, että olisi varmasti mahdollista järjestää pienemmillekin lapsille oma tapaaminen. Tähän asti hänen käytäntönsä on ollut kutsua 12-vuotta täyttäneet lapset omaan tapaamiseen. Osassa haastatteluja lapsen tapaamiset ja lapsen äänen esiin nostaminen myös arviointivaiheessa koetaan ensiarvoisen tärkeäksi.

”Lapset ovat keskiössä ja heidän äänensä pitää ehdottomasti saada kuuluviin.” R4

”Koen lapsilta saadun tiedon äärimmäisen tärkeänä, lapsia vartenhan me täällä kuitenkin ollaan.” R2

Muukkonen ja Tulensalo (2004) korostavat, että lapsen toiveet ja ajatukset ovat usein se tärkeä muutosvoima, joka todella saa vanhemman muuttamaan omaan toimintaansa ja käyttäytymistään (Muukkonen & Tulensalo 2004, 3; 62). Toki tämän toteutumiseen vaaditaan vielä vanhempien tapaaminen lasten tapaamiseen jälkeen, jotta lapsen toiveet, tarpeet ja mielipiteet voidaan kertoa vanhemmalle tiedoksi ja mahdolliseksi motivaatoriksi kohti muutosta.

Tulensalo tuo esille, että arviointityöskentelyssä keskeisiä tiedonlajeja ovat lapsen tieto, vanhempien ja muiden läheisten tieto sekä ammattilaisen tieto. Vaikka lapsen asema onkin vahvistunut, niin aina ei edelleenkään huomioida lapsen kykyä kertoa omista kokemuksistaan. Lapsilta saatava kokemustieto saattaa olla sellaista, jota ei saada muilta arviointiin osallistuvilta tahoilta. (Tulensalo 2015, 6-7.)

Myös YK: lastenoikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapselle, joka kykenee muodostamaan oman näkemyksensä, on taattava oikeus ja mahdollisuus ilmaista omat näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Talentia 2017, 32.)

Arviointityöskentelyinkin lähtökohtana ovat toimiva yhteistyö sekä avoin vuorovaikutus. Lapsen tilannetta ei voi tarkastella irrallaan vanhemmistaan. Sosiaalityöntekijän tulee tutustua lapseen, hänen kokemusmaailmaansa, arkeensa ja ihmissuhteisiin. Samaan aikaan työntekijän tulee luoda suhdetta myös lapsen vanhempiin ja näin varmistaa, että vanhemmat antavat luvan lapselleen kertoa elämästään ja ajatuksistaan. (Kaikko & Friis 2009, 77-79.)

Toimivan lastensuojelun loppuraportissa (STM 2013) pohditaan myös antaako nykyinen sosiaalityön koulutus riittävät valmiudet sosiaalityöntekijöille lapsen ja nuoren kasvusta ja kehityksestä. Vai tarvitaanko lisäksi ammatillista täydennyskoulutusta liittyen lasten kehitykseen ja lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn. Eli liittyykö lasten tapaamisten vähäisyys pelkkään ajanpuutteeseen vai voiko taustalla olla myös vieraus työskennellä suoraan ja henkilökohtaisesti lapsen tai nuoren kanssa. (STM 2013, 39-41.)

7.4 Yhteenvetotapaaminen

Yhdellä aluetoimistolla palvelutarpeen arviointiin kuului aina lopputapaaminen. Muilla alueilla tällaista käytäntöä ei ollut. Työntekijät toivat esille, että resurssitilanne on sellainen, että yhteenveto- tai lopputapaamiselle ei yleensä ole aikaa, vaan useissa tapauksissa jo kotikäynti voi olla viimeinen tapaaminen. Työntekijät kertoivat kehottavansa asiakasta ottamaan yhteyttä, mikäli palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetoon liittyen tulee kysymyksiä. Muutama työntekijä kertoi olevansa asiakkaaseen yhteydessä puhelimitse tai tekstiviestillä.

”En oo ikinä käyny yhteenvetoa asiakkaan kanssa erikseen läpi. Mut oon sanonut et saa ottaa yhteyttä, jos on kysyttävää. Mut ei oo kukaan koskaan ottanut.” R1

”Tässä resurssitilanteessa ei oo mahdollista, et varattais aika yhteenvetotapaamiselle, jossa käytäis läpi jo kerran läpikäydyt asiat.” R5

Työntekijät olivat kuitenkin lähes yksimielisiä siitä, että jos olisi mahdollista, niin yhteen-
vetotapaaminen tulisi järjestää ja se hyödyttäisi perhettä.

”Asiakkaan kannalta olisi hyvä, että se käytäisiin vielä läpi.” R3

*”Jäisi varmaan asiakkaalle enemmän sellanen olo, et yhdessä tätä on
tässä tehty ja selvitetty.” R3*

*”Se olis ihanteellista, mut ei mitenkään mahdollista tässä resurssitilan-
teessa.” R5*

Yhteenvetopohjaan kirjattavista asioista työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että yhteen-
vetoa kirjoitetaan perheelle ja perheen tulisi hyötyä yhteenvedosta. Toisaalta mietittiin
myös, kuinka paljon yhteenvetoa kirjoitetaan organisaatiolle ja minkälaisia asioita sosi-
aalityöntekijä voi viralliseen asiakirjaan kirjoittaa. Kaikkien työntekijöiden johtoajatus kui-
tenkin oli, että yhteenveto kirjoitetaan ensisijaisesti perheelle ja perheen tarpeista lähtien
ja tarpeita kuunnellen.

Yhteenvetotapaamisen tarkoituksena on käydä läpi aiemmissa tapaamisissa esiin nous-
seet vahvuudet sekä muutostarpeet. Työntekijän tulisi aina ensin antaa vanhemmalle
mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä ennen työntekijän näkemystä. Näin varmistea-
taan, että asiakkaan osallisuus yhteiseen arviointiin varmasti toteutuu. Tämän perus-
teella onkin suositeltavaa, että yhteenveto kirjoitetaan vasta yhteenvetotapaamisessa tai
sen jälkeen. Kaikkien osapuolien näkemykset tulee kirjata yhteenvetoon. Mikäli vanhem-
pien ja työntekijöiden näkemykset eriävät toisistaan, niin työntekijän tulee yhteenve-
dossa perustella, miksi hänen näkemyksensä on erilainen kuin vanhempien. Toivottavaa
olisi, että viimeistään tässä vaiheessa perheeltä pyydetäisiin kirjallinen palaute liittyen
palvelutarpeen arviointiin. (Paaso 2010, 60-62.)

Yhteenvetotapaamisen puuttuessa lähes täysin suunnitelmallisena toimintana jäin väis-
tämättä miettimään Muukkosen ja Tulensalon (2004) toteutunutta lapsen mielipiteen
muutosvoimasta suhteessa vanhemman käyttäytymiseen ja toimintaan. Jääkö sellainen
osuus täysin pois suurimmasta osasta palvelutarpeen arviointeja. Toki osa työntekijöistä
otti yhteyttä perheeseen puhelimitse tai tekstiviestillä ennen palvelutarpeen arvio-
n yhteenvedon postittamista. Mutta epäilen, että tuon kaltaisia muutosta kaipaavia asioita,
tuskin käydään läpi puhelin- tai tekstiviestikeskusteluissa. Näkisin myös, että henkilökoh-
teisesti käydyssä keskustelussa on enemmän painoarvoa kuin esimerkiksi puhelimitse
käydyssä keskustelussa.

Hietamäen (2015) tutkimuksen mukaan alkuarvioinilla koettiin olevan eniten positiivista vaikutusta silloin, kun työntekijän työskentely oli asiakaslähtöistä ja asiakkaan ja työntekijän välille oli syntynyt toimiva ja luottamuksellinen asiakassuhde, tapaamisia oli alkuarvioinnin aikana useita ja jos yhteydenotto oli tapahtunut asiakkaan omasta aloitteesta. Tähän viitaten, olisi perusteltua, että tapaamisia palvelutarpeen arvioinnin aikana olisi enemmän kuin tällä hetkellä on mahdollista järjestää. Monet haastateltavat toivat esille, että on useasti tilanteita, jolloin palvelutarpeen arvioinnin voi päättää jo kotikäynnin yhteydessä. Palvelutarpeen arvioinnin vaikuttavuuteen vaikuttaa, kuinka luottamukselliseksi asiakas kokee asiakassuhteen ja luottamuksen syntymiseen tarvitaan toki aikaa, keskusteluja, tapaamisia ja yhteisen ymmärryksenkin löytymistä. (Hietamäki 2015, 148.)

Hietamäki (2015) tuo tutkimuksessaan esille myös tilanteita, jolloin perheen ongelmat liittyvät vanhemman tai vanhempien toimintaan. Tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat tällöin herkempiä sille, miten perheen ongelmat ja haasteet kohdataan. Tällöin voimavarakeskeinen työskentelyote nousee erittäin tärkeään asemaan. Vanhemman on helppompaa nähdä tarve muutokseen silloin, kun huomioidaan myös perheen ja vanhemman voimavarat ja työstetään myös niitä. (Hietamäki 2015, 156.)

7.5 Menetelmien käyttö

Tapaamisten onnistumisen kannalta on erittäin tärkeää, että käytettävät menetelmät ovat työntekijöille tuttuja ja työntekijä kokee miellyttäväksi menetelmien käytön. Toiminnalliset välineet ovat tarkoitettu tukemaan vuorovaikutusta eivätkä ole itse tarkoitus. (Paaso 2010, 27-28.)

Osalla työntekijöistä oli ajatus, että ensimmäisellä tapaamisella ei voisi käyttää esimerkiksi mitään menetelmiä, koska ensimmäinen tapaaminen kuuluu tilanteen selvittelyyn ja ajanvarauksiin. Tämä käy esille esimerkiksi seuraavasta haastattelun katkelmasta.

” Et se ensimmäinen tapaaminen on sellanen, et siinä käydään näitä raameja ja varauksia. Se on monta kertaa niille vanhemmille aika jännittävä ja hämmäntävä tilanne. Ja on se itellekin jännittävä, kun tulee ne uudet ihmiset siihen.. Ettei se kovin luontevalta tuntuis heti siihen mitään kortteja tai muuta ottaa..” R3

Haastatteluissa tuli esille myös, että kolmen kuukauden aikarajan puitteissa toimiminen on haastavaa työntekijöiden kiireisen työtilanteen vuoksi. Eräs työntekijä toi haastattelussa esille, että on tilanteita, jolloin kolmen kuukauden aikarajasta menee täysin hukkaan ensimmäinen kuukausi, kun tapaamisaikaa ei saa sovitettua työntekijän kalenteriin. Haastattelujen perusteella ensimmäinen tapaaminen menee yleensä lastensuojeluilmoituksen tai huoli-ilmoituksen käsittelyyn sekä yleisiin käytännön asioista sopimisiin.

Haastattelujen analysointivaiheessa tuli esiin 58 kommenttia, joissa jollain tavoin käsiteltiin menetelmiä ja niiden käyttöä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Näistä 24 kommenttia liittyivät negatiivisesti menetelmien käyttöön tai syihin miksi ei menetelmiä käytetä. Osa työntekijöistä mainitsi menetelmien käytön vähyyden syyksi ajan puutteen sekä tapaamiseen valmistautumattomuuden.

”Kun arviointeja tulee paljon, niin sit se valmistautuminen vaan jää..” R2

”Ajan puute on yksi syy, miksei tule käytettyä.. ja kun ne arvioinnin soljuu tossa muun työn ohessa” R3

”Ei ole aikaa perehtyä, kun lastensuojelu vie niin paljon aikaa.” R4

”Jos tapaamisia on maximissaan se neljä, niin sit pitäis kyllä lisätä tapaamisten määrää, jos ois vielä jotain menetelmiä” R4

Esimerkiksi yllä olevasta kommentista voi päätellä, että menetelmien käyttöä ei nähdä osana kokonaisvaltaista arviointityötä, vaan se nähdään ehkä työskentelystä irrallisena osa-alueena. Osassa kommentteissa tuli esille, että menetelmien käyttö ei tunnu itselle luontevalta työmenetelmältä tai että menetelmien käyttö soveltuu vasta työskentelyvaiheeseen eikä vielä arviointivaiheeseen. Muutama työntekijä toi myös esille menetelmien avulla saadun tiedon tulkitsemisen ja kirjaamisen vaikeuden. Esimerkiksi Muukkonen ja Tulensalo (2004) korostavat, että työntekijän ei pidä tehdä tulkintaa lapsen puolesta, esimerkiksi erilaisia kortteja käytettäessä, vaan lapsen tulee saada kertoa itse omista valinnoistaan (Muukkonen & Tulensalo 2004, 35). Paljon keskustelua herätti myös, ettei menetelmiä voi käyttää vain menetelmien vuoksi, vaan aina pitää huomioida asiakkaan ja perheen tilanne ja valita sellainen menetelmä, joka parhaiten palvelee asiakkaiden tarpeita. Tätä korostettiin myös Mitä lapselle kuuluu -oppaassakin. (Paaso 2010, 27-28.)

Asiakkaiden ja heidän tilanteidensa alkuarviointi on yksi sosiaalityön ydinosuusalueista. Käsitykset, jotka sosiaalityöntekijä rakentaa asiakkaasta asiakkuuden tai arvioin-

nin alkuvaiheessa määrittävät ja ohjaavat ratkaisevasti työntekijän toimintaa myös jatkossa. Lasten elämäntilanteiden arviointiin liittyvä menetelmäosaaminen on jotakin sellaista, jonka jokaisen sosiaalityöntekijän tulisi hallita. Tällaista tutkimusta ei juurikaan ole tehty, jossa selvitettäisiin, kuinka hyvin työntekijöillä on hallussa lasten kanssa työskentelyyn liittyvä menetelmäosaaminen. (Möller 2004, 45.)

Menetelmien käyttöön liittyviä positiivisia ilmauksia oli hieman enemmän kuin negatiivisia, positiivisia ilmauksia analyysissa tuli esille 34. Työntekijät mainitsivat muun muassa seuraavia menetelmiä, joita he käyttävät: perhekuvan piirtäminen tai ylipäänsä piirtäminen lasten kanssa, Nalle-kortit, Elämän tärkeät asiat kortit ja Minun päiväni-lomake, verkostokartta sekä ajankäyttöympyrä. Näitä menetelmiä käytettiin lasten kanssa. Haastatteluissa tuli esille, että menetelmien käyttö oli työntekijöille luontevampaa lasten ja nuorten kuin aikuisten kanssa. Aikuisten kanssa käytettävistä menetelmistä mainittiin haastattelu ja reflektio.

Reflektio ja refleктоiva työote tulivat haastattelussa yhden työntekijän mainintana puhuttaessa työmenetelmistä. Jaakkola (2016) mainitsee, että reflektio on yksi sosiaalityön ydinosamisalueista ja on aina osa sosiaalityötä työntekijän tehtäväkentästä riippumatta (Jaakkola 2016, 39). Jäin miettimään, että onko reflektiivinen työote työntekijöille itsensäselvyys, koska siitä ei ole kuin yksi maininta. Vai onko mahdollista, että reflektion käsite olisi vieras työntekijöille eikä sitä nähdä osana omaa työtä, vaikka sen tulisi olla yksi sosiaalityön ydinalueista.

Työntekijöiltä tuli myös ajatuksia, että menetelmiä olisi mahtava käyttää enemmän, jos olisi aikaa ja menetelmillä saisi luontevaa tietoa perheestä. Työntekijät pohtivat myös, että toisiko menetelmien käyttö asiakkaille enemmän tunnetta siitä, että yhdessä pohditaan ja arvioidaan tilannetta. Tällöin palvelutarpeen arviointi ei ehkä olisi niin työntekijäjohtoista. Työntekijät olivat yhtä mielisiä siitä, että menetelmien käyttö kuuluu toimistotaapaamiisiin. Työntekijät kokivat, että kotikäynnillä työntekijät eivät voi levittäytyä perheen kotiin esimerkiksi erilaisten korttien kanssa.

7.6 Toiveita tulevaan

Haastatteluissa oli yksitoista mainintaa toiveesta parityöskentelyyn. Tällä hetkellä työntekijä on itse pohtinut perheen tilannetta ja pyytänyt työparia silloin kun on kokenut siihen tarvetta. Poikkeuksena tästä on kotikäynti, joka tehdään aina työparin kanssa. Näkyville

tuli usean työntekijän toive, että työpari olisi mukana arvioinnin alusta loppuun saakka. Mitä lapselle kuuluu - oppaassa todetaan myös, että ennalta sovitulla toimintatavoilla suuri merkitys niin työntekijälle kuin koko prosessin sujuvuudellekin. Jos työparityöskentelystä on sovittu, ei jää työntekijän oman harkinnan varaan se pyytääkö hän työparia vai ei. Esimerkiksi Helsingin arviointitiimissä arviointityö tehdään aina työparityönä, jotta arvio ei perustu pelkästään yhden työntekijän päätelmään (Paaso 2010, 40; Jaakkola 2016, 89.)

Haastateltavat toivat myös esille, että työpari voisi olla myös muun ammattikunnan edustaja kuin sosiaalityöntekijä, ehdotuksia heitettiin niin perhetyön kuin päihde- ja mielenterveyspuoleltakin. Haastateltavat nostivat esille, että työparin ollessa perhetyöntekijä tai perheohjaaja, arjen ja vanhemmuuden kuvaus tulisi mahdollisesti paremmin esille ja lapseen tutustuttaisiin paremmin arvioinnin aikana. Haastatteluissa tuli myös esille, että perhetyöntekijälle tai perheohjaajalle menetelmien käyttö voisi olla luontevampaa ja tutumpaa kuin sosiaalityöntekijälle.

Esiin nousi yleinen toive palvelutarpeen arvioinnin aikaisen työskentelyn kehittämisestä, joka käy ilmi myös seuraavista katkelmista aineistossa.

”Kyllä sitä tullaan tässä uudessa työskentelymallissa kehittämään. Kunhan työntekijät nyt vaan ehtii tehdä kehittämistyötä muun työn ohelle, kun meiltä nyt puuttuu kokonaan se kehittäjätyöntekijä.” R2

”Pitäis olla joku sapluuna, minkä mukaan tätä tehtäis, se tasa-arvostais sitä työskentelyä asiakkaille.” R4

Helsingin kaupungin sosiaalitoimessa on kehitetty mallia lastensuojelutarpeen arviointiin ja palvelutarpeen arviointiin, johon Jaakkola (2016) viittasi myös tutkimuksessaan. Helsingin malli tuli esille monen haastateltavan puheessa.

”Helsingin malli vaikuttaa hyvältä, se on tosi tarkka.” R3

”Helsingin mallilla pystytään selkeästi määrittelemään riittääkö peruspalvelut ja onko asiakas shl vai erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi vai onko sit jo lastensuojelun raskaammat palvelut.. mut et sen pohjalta sitä kyllä tullaan kehittämään.” R2

”Se on tosi selkee, kun siinä Helsingin mallissa on ne taulukot lapseen ja vanhemmuuteen liittyvistä huolenaiheista.” R3

Helsingin malliin liittyen korostettiin selkeyttä sekä huolen asteita, jotka voisivat auttaa työntekijää hahmottamaan perheen tilannetta sekä auttaa ja tukea työntekijän arviointityötä. Helsingin mallissa on lueteltu tarkat osa-alueet, jotka tulisi arvioinnin aikana selvittää. Osa työntekijöistä koki tämän selkeyttävänä asiana, koska silloin kyseiset asiat tulisi oikeasti selvitettyä arvioinnin aikana.

Haastattelujen perusteella Helsingin malli koettiin hyväksi ja selkeäksi työskentelymuodoksi, joka myös tasapuolistaisi palvelua asiakkaiden näkökulmasta. Toisenlaisiakin näkökantoja tuli esille Helsingin mallin liiasta tarkkuudesta.

” Jos on liian strukturoitu malli, niin tuleeko siitä sit ihan liian jäykkä..” R2

” Helsingin malli on hyvä ohjaava malli, mut en aattele, että Turussa tarvis olla sellanen oma Turun malli.. Toi Helsingin malli ja ne huolen asteet on hyvä pitää siellä mielessä ohjaamassa sitä työskentely.” R3

Helsingin mallissa arviointia tukeva konkreettinen tuen tarpeen arvioinnin malli varmasti selkeyttäisi arviointia, etenkin sen osalta, kumpaan asiakkuuteen perhe ohjautuu, lastensuojeluun vai sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. Arviointiasteikko konkretisoisi huolta ja toimisi näin ollen sosiaalityöntekijän työvälineenä arviointia tehtäessä. Asteikko toimisi samalla myös keskustelun tukena vanhempien kanssa.

Haastatteluissa tuli myös esille, että osa työntekijöistä toivoi muutosta yhteenvetopohjaan. Tämän suuntaisia mainintoja haastatteluissa oli 11. Haastateltavat ottivat puheeksi, nykyisen lomakkeen väljyyden, toivomuksena oli yksityiskohtaisempi yhteenvetolomake. Työntekijät kritisoivat, että lomakkeessa ei ole riittävästi avattu eri kohtia ja näin ollen eri kysymykset lomittuvat toisiinsa ja useaan kohtaan voi tulla samantapainen vastaus. Lomakkeen väljyyttä myös kritisoitiin ja tuotiin esille, että lomakkeen ollessa kovin väljä yhteenvedoissa on paljon vaihtelua samankin työntekijän kohdalla. Muutama työntekijä oli sitä mieltä, että nykyinen lomake on toimiva tai jopa liiankin yksityiskohtainen, tämänkaltaisia mainintoja haastatteluissa oli 3.

Työntekijöitä puhututti myös jako lastensuojeluun sekä sosiaalihuollon mukaisiin asiakkuuksiin. Työntekijät toivoivat selkeyttä kriteeristöön, jolla asiakkuus määritellään. Työntekijät korostivat Helsingin mallin käyttökelpoisuutta myös asiakkuuden määrittelyssä.

Yhdessä tiimissä toiveeksi nousi erillinen arviointitiimi. Haastateltavat kokivat arviointivaiheen erittäin tärkeäksi vaiheeksi ja toivoivat että arviointitiimi ehtisi perehtymään palvelutarpeen arviointeihin täysin ja tämä auttaisi karsimaan esimerkiksi turhia asiakkuuksia.

”Toivomme, että olisi palvelutarpeen arviointeihin erikoistuneet työntekijät. Et jos sen tekee kunnolla ja siihen on resursseja, niin on se paljon hyödyllisempi sillon, kun hutaisten muiden töiden ohella tehty. Ettei tulis sit turhia asiakkuuksia tai et asiakkuus oliskin väärässä paikassa.” R5

Jaakkola (2016) tuo selkeästi esille, että asiakkuuden alkuvaiheessa muodostettu käsitys asiakkaasta ja hänen tilanteestaan ja tarpeistaan ohjaa työskentelyä vielä myöhemmässäkin vaiheessa. Mikäli sosiaalityöntekijä on päätenyt alkuvaiheessa väärään arviointiin asiakkaan tilanteesta esimerkiksi riittämättömän tiedon vuoksi, voi tällä olla myöhemmin kohtalokkaitakin seurauksia. Tähän viitaten olisi erittäin tärkeää saada tarvittavat resurssit, jotta palvelutarpeen arviointiin pystyttäisiin keskittymään ja tekemään laadukasta selvitystyötä. (Jaakkola 2016, 3.)

Aito kiinnostus asiakasta ja hänen näkemyksiään kohtaan sekä asiakkaan kannustaminen osallistumaan yhteiseen työskentelyyn edesauttavat myönteisen asiakassuhteen syntymistä. Tutkimuksen (Hietämäki 2015) mukaan työntekijä ja vanhempi saavuttivat helpommin yhteisen näkemyksen, mikäli perheen haasteet kohdistuivat enemmän lapsen liittyvään huoleen kuin esimerkiksi vanhempien käytökseen. (Hietämäki 2015, 150.)

8 OHJAUSRYHMÄN TYÖSKENTELYSTÄ

Kehittämistyöni ohjausryhmän sain koottua keväällä 2018 ennen kyselylomakkeen laadintaa. Aikataulullisista syistä ensimmäinen ohjausryhmän tapaaminen oli kuitenkin vasta syksyllä 2018. Tätä ennen olin sähköpostitse yhteydessä ohjausryhmän jäseniin.

Ohjausryhmän ensimmäinen tapaaminen oli 14.11.2018. Ohjausryhmän tapaamisessa olivat läsnä minun lisäksi johtava sosiaalityöntekijä Jari Lindfors, johtava perheohjaaja Arja-Liisa Tamminen, sosiaalityöntekijä Heidi Vainio, sosiaalityöntekijä Laura Pyykönen ja sosiaalityöntekijä Heidi Wuorio. Tässä tapaamisessa kävimme läpi ryhmähaastattelujen tuloksia, joista olin tehnyt alustavan yhteenvedon.

8.1 Ohjausryhmän tapaamisista

Toiseen ohjausryhmän tapaamiseen 16.4.2019 osallistui johtava perheohjaaja Arja-Liisa Tamminen ja kaksi uutta ohjausryhmän jäsentä; Marika Kyrölä ja Riina Sivula pohjoisesta lapsiperhesosiaalityön tiimistä. Mentorini oli valitettavasti estynyt osallistumaan tapaamiseen. Välitin mentorille jälkikäteen muistion ohjausryhmän tapaamisesta. Ohjausryhmän tapaamisessa kävimme läpi tarkemmin haastatteluista saamiini tuloksia, koska mukana oli myös kaksi uutta jäsentä, jotka eivät olleet mukana marraskuussa pidetyssä ohjausryhmän tapaamisessa.

Ohjausryhmän tapaamisten työskentelymenetelmänä oli aivoriihi-työskentely. Aivoriihi on luovan ongelmanratkaisun työskentelymenetelmä. Menetelmän ideana on kehittää suuri määrä ideoita, niin että kaikki ryhmäläiset osallistuvat ideoimiseen. Syntyneitä ideoita arvioidaan kriittisesti ja ideoiden joukosta valitaan parhaat ja toteuttamiskelpoisimmat. Kävimme läpi myös, miten palveluntarpeenarvioinnin aikaista työskentelyä voisi tehostaa ja miten lapsen ääni tulisi paremmin kuuluviin. Yhtenäinen mielipide muodostui siitä, että tapaamisia pitää olla enemmän ja myös lasta pitää aina tavata. Työparityöskentelystä keskustelimme myös, työpari voisi olla esimerkiksi perhetyöntekijä, perheohjaaja tai sosiaaliohjaaja. Tällöin laajaa menetelmäosaamista tulisi hyödynnettyä jo arvioinnin aikana. Työparityöskentely mahdollistuisi paremmin, jos työpari voisi olla muun ammattiryhmän edustaja kuin sosiaalityöntekijä ja tapaamisia saisi näin järjestettyä joustavammin. (Innokylä 2019.)

Pohdimme myös sosiaalipäivystyksen lähettämän ajanvarauskirjeen uudistamista sekä esitteen tekemistä palvelutarpeen arvioinnista. Perhe sai ensimmäisen yhteydenoton mukana myös esitteen palvelutarpeen arvioinnista. Sovimme, että otan yhteyttä sosiaalipäivystykseen ja selvitän heidän yksikön työntekijöiden kiinnostusta lähteä ohjausryhmään mukaan suunnittelemaan uutta ajanvarauskirjetä sekä esitettä.

Keskustelimme lisäksi palautteen keräämisestä palvelutarpeen arvioinnissa olevilta asiakkailta sekä asiakkailta, joiden palvelutarpeen arviointi on jo päättynyt. Sosiaalityöntekijät kokivat palautteen keräämisen haastavaksi joka tapaamisen jälkeen, mutta kokivat hyväksi, jos yhteenvetotapaamisessa kerättäisiin palautetta palautelomakkeella niin lapsilta kuin aikuisilta. Päätimme, että saan ohjausryhmältä tukea myös palautelomakkeen suunnitteluun.

Palautteen merkitys työn kehittämisessä on kiistaton. Palautteen avulla voidaan mihin suuntaan työtä tulisi kehittää sekä ennaltaehkäistä ja myös nostaa esiin vallitsevia ongelmia. Palautteen keräämisen tulisi olla kiinteä ja vakituinen osa työn arviointia. Palaute liittyy tiiviisti myös vaikuttavuuden arvioimiseen. Vaikuttavuus siis mittaa sitä, kuinka hyvin toiminta tuottaa niitä tuloksia, joita sen on tarkoitus tuottaa. Palautteella tulee olla vaikuttavuutta ja sen tulee tuottaa muutosta, ilman tätä palautteen voi katsoa olevan hyödytöntä. (Ranne 2014, 14-15;133-135.)

Seuraava ohjausryhmän tapaaminen pidettiin 2.9.2019. Ohjausryhmän tapaamisessa olivat läsnä Jari Lindfors, Arja-Liisa Tamminen, Riina Sivula, Marika Kyrölä sekä sosiaalipäivystyksen johtava sosiaalityöntekijä Kaarina Katas. Tapaamisessa mietimme, mikälainen malli voisi toimia Turussa suuntaa antavana mallina arvioinnissa. Päädyimme lastensuojelun tilannearvion ja BBIC-mallin pohjalta kehitettyyn lapsen ja vanhempien tuen tarpeen arviointimalliin eli ns. Helsingin malliin, koska kyseinen malli oli tullut vahvasti esille sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa.

Vuonna 2012 on Helsingissä toteutettu lastensuojelun muutoshanke, ja tällöin selvitettiin ja tutustuttiin Ruotsin BBIC- malliin. Mallin todettiin olevan liian jäykkä ja sitä alettiin työstämään ja kehittämään Helsingin kaupungin sisällä. Nykyään kehitetty malli toimii Helsingin sosiaalipalveluissa viitekehyksenä kaikessa arvioinnissa: palvelutarpeen arvioinnista aina sijaishuollon aikaiseen arviointiin saakka. Helsingin tuen tarpeen arviointimalli on raportin liitteenä. (Vanhanen 2019.)

8.2 Suunnitelma kehittämistyöstä

Sovimme ohjausryhmän kanssa, että luon tuen tarpeen arviointi-mallin pohjalta sosiaalityöntekijöille muistilistan palvelutarpeen arviointia varten. Muistilistasta tulisi käydä ilmi, mitä asioita sosiaalityöntekijän tulee selvittää arvioinnin aikana ja mihin asioihin työntekijän tulisi kiinnittää huomiota. Sovimme, että teen alustavan muistilistan, jonka toivuutta Riina Sivula ja Marika Kyrölä testaavat omassa työssään syyskuun ja lokakuun 2019 aikana. Sosiaalityöntekijän arviointityötä tukeva muistilista on tämän raportin liitteenä.

Sovimme myös, että teen alustavan esitteen, kutsukirjeen sekä palautelomakkeen, jotka lähetän sähköisesti ohjausryhmäni jäsenille, jonka jälkeen yhdessä jatkoyöstämme niitä. Päätimme, että otan yhteyttä Helsingin kaupungin lastensuojelun sosiaalityön päällikköön Jonna Vanhaseen ja selvitän hänen mahdollisuutta tulla kouluttamaan Turun kaupungin työntekijöitä Helsingin mallin mukaiseen työskentelyyn. Päätimme, että johtavat sosiaalityöntekijät Jari Lindfors ja Kaarina Katas ottavat asian esille sosiaalityön johtajan kanssa.

9 TURUN MALLI JA JUURUTTAMINEN

Ehdotukseksi Turun työskentelyä ohjaajavaksi malliksi palvelutarpeen arviointiin valikoitui jo edellä esitelty Helsingin malli. Malliin päädyttiin sen käytännönläheisyyden perusteella. Helsingin kaupunki käyttää tuen tarpeen arviointimallia niin palvelutarpeen arvioinneissa kuin lastensuojelutarpeen arvioinneissakin. Ohjausryhmän sosiaalityöntekijät kokivat, että malli sisälsi juuri ne osa-alueet, jotka työntekijällä tulisi olla aina selvillä arvioinnin päätyttyä. Osa Turun kaupungin sosiaalityöntekijöistä on koulutettu Pesäpuu Ry:n luotsaaman Mitä lapselle kuuluu- mallin tiimoilta 2000-luvun alkupuoliskolla. Kyseinen malli olikin pääpiirteittään käytössä yhdessä aluetoimistossa ennen organisaatiouudistusta. Pesäpuun malli koettiin hankalammaksi käyttää, koska mallissa on melko tarkkaan eritelty esimerkiksi tapaamisten lukumäärä teematapaamisten myötä. Ohjausryhmän työntekijät kokivat, että tapaamisten määrää ei ole tarkoituksenmukaista määritellä tarkasti, vaan tärkeämpää on määritellä arvioinnin sisältö. Helsingin mallin valikoitumiseen vaikutti suuresti myös sosiaalityöntekijöiden esiin tuoma kiinnostus kyseistä mallia kohtaan.

Arvioinnin sisällön kehittämisen tueksi kehitin sosiaalityöntekijän muistilistan, joka löytyy raportin lopusta liitteenä. Muistilistassa on eritelty arviointiin kuuluvat osa-alueet ja selkiytetty, mitä asioita arvioinnin aikana työntekijän tulee selvittää. Muistilistan toimivuutta testataan kahden sosiaalityöntekijän toimesta syyskuun 2019 ja lokakuun 2019 aikana.

9.1 Palvelutarpeen arvioinnin kehittäminen Turussa

Turun sosiaalipalveluiden organisaatiouudistuksesta lähtien on ollut toive koulutuksesta liittyen palvelutarpeen arviointiin. Kehittämistyöni ohessa saimme sosiaalityön johtajalta sekä lastensuojelun johtajalta hyväksynnän koulutusiltapäivän järjestämiseen. Koulutuksen puitteissa käännyin Helsingin kaupungin sosiaalipalveluiden puoleen. Otin sähköpostitse yhteyttä Helsingin kaupungin lastensuojelun päällikkööm Jonna Vanhaseen ja saimme sovittua koulutuspäiväksi 21.11.2019. Kouluttajiksi tulevat Jonna Vanhanen ja sosiaalityöntekijä Miia Ståhlberg.

Koulutusiltapäivän avauksen suorittaa sosiaalityön johtaja Minna Virta. Alustuksen jälkeen kerron lyhyesti kehittämistyöstäni, jonka tulosten perusteella on päätetty kyseinen

koulutusiltapäivä järjestämään. Koulutusiltapäivän aiheina ovat lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi Helsingissä – tuen tarpeen arviointimalli asiakastyön tukena sekä lapsikeskeinen vauva- ja pikkulapsiperheiden tuen tarpeen arviointi.

Projektin johtajan ominaisuudessa koulutuksen järjestäminen jäi vastuulleni kuten myös päivän ohjelman luominen. Koulutuksen järjestämiseen sisältyi tilavarauksen tekeminen, koulutuksesta informoiminen esimiehille, koulutuspäivän rungon suunnittelu sekä kahvitarjoilusta huolehtiminen. Uskon, että tuleva koulutusiltapäivä on innostunut sysäys lapsilähtöisempään, asiakaslähtöisempään ja vaikuttavampaan palvelutarpeen arviointiin.

9.2 Palautekysely ja esite

Kehittämistyön tuloksena ja ohjausryhmän tuella Turun kaupungille luotiin myös oma palautekysely palvelutarpeen arvioinnista. Palautekyselystä löytyy omat pohjat niin lapsille kuin vanhemmillekin. Tarkoituksena on, että jokaisen palvelutarpeen arvioinnin jälkeen asiakasperhettä pyydetään täyttämään palautelomake. Raportin liitteenä on alustavat versiot esitteestä ja palautelomakkeesta. Palautelomakkeet tulevat jatkossa löytyämään sähköisessä muodossa ja palvelutarpeen esitteitä tullaan teettämään perheille jaettavaksi ajanvarauskirjeen yhteydessä.

Esitteen ja palautelomakkeen teko osoittautui yllättävän haastavaksi ja aikaa vieväksi. Isossa organisaatiossa uudistukset ovat hitaita ja uudistukset käyvät läpi monta byrokraatian porrasta ennen hyväksyntää. Tämän vuoksi tämän raportin liitteistä löytyy alustavat luonnokset esitteestä ja palautelomakkeista. Kutsukirjeiden uudistamistyö tapahtuu muun tahon toimesta, joten tämän kehittämistyön pohjalta kutsukirjeitä ei uudistettu kuten alkuperäisen suunnitelman mukaan oli tarkoituksena.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen perusteella on mahdollista tehdä päätelmä kovin erityyppisistä tavoista tehdä palveluntarpeen arviointeja. Tutkimuksen perusteella arvioinnin tekemisessä on paljon työntekijäkohtaista hajontaa, mutta myös saman työntekijän palvelutarpeen arvioinnit voivat erota suurestikin toisistaan. Suurimmalta osalta työntekijöistä tuli myös toive yhtenäisen mallin luomiseen ja Helsingin malli puhututti ja kiinnosti kovasti työntekijöitä. Tämä opinnäytetyö ei varmasti pysty laajuudessaan vastaamaan koko palvelutarpeen arviointi- mallin kehittämisestä Turun sosiaalipalveluissa. Mutta uskon ja toivon, tämän olevan kuitenkin hyvä alku ja ponnahdus kohti tasalaatuisempaa ja lapsilähtöisempää arviointityötä.

Isossa organisaatiossa kehittämistyö ja muutokset ovat aina hitaita ja kestävät pitkään. Iso organisaatio tuo myös haasteita suuren työntekijä määrän vuoksi, tällöin on haastavampaa luoda yhtenäistä mallia kuin pienemmässä organisaatiossa. Mutta tietyt samantyyppiset periaatteet ja suuntaviivat isossakin organisaatiossa tulee olla, jotta taataan asiakkailla tasalaatuiset palvelut. Vaikka sosiaalityötä ohjaakin pitkälti lainsäädäntö, niin päätökset perustuvat lakien lisäksi aina myös sosiaalityöntekijän tulkintaan ja harkintaan tilanteesta. Tällöin kovin tiukkoja raameja ei toisaalta voi eikä pystykään luomaan. Sosiaalihuoltolaki ei myöskään määritä arvioinnin sisältöä eikä tapaamismääriä, vaan sosiaalityöntekijän harkinnan varassa on minkälaista arviota perheen tilanne vaatii.

10.1 Lapsen osallisuus

Tärkeimmäksi seikaksi nousi lasten osallisuuden toteutumisesta huolehtiminen niin lapsen omilla tapaamisilla kuin myös vanhempien tapaamisissa. Vanhempien tapaamisissa työntekijän tulee ohjata lapsi vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen ytimeen. Vanhempien ja lasten yhteisissä tapaamisissa tulee aina myös huomioida lapsi erikseen. Tärkeää olisikin, että vanhempien ja lasten yhteisissä tapaamisissa olisivat mukana sekä lapsen työntekijä että vanhempien työntekijä. Myös yhteenvetoa kirjoitettaessa työntekijän tulisi huomioida tekstin ymmärrettävyys lapsen näkökulmasta. Arvioinnin päätyttyä tulee aina järjestää perheelle yhteenvetotapaaminen, johon kutsutaan koko perhe. Uudistetussa mallissa tulisi olla ainakin seuraavat tapaamiset: aloitustapaaminen, koti-

käynti, lapsen tapaaminen lapsen ikä huomioiden ja yhteenvetotapaaminen. Kehittämistyön tuloksena suunniteltu sosiaalityöntekijän muistilista on tehty juuri tätä lapsen äänen esiin nostamista varten. Se muistuttaa työntekijää pitämään lapsen keskiössä myös aikuisten tapaamisissa. Näkisin, että lapsen tapaaminen on ensiarvoisen tärkeää ja mielestäni palvelutarpeen arviointia ei tulisi päättää ilman, että työntekijä on tavannut lasta ja kuullut lapsen kokemuksista.

10.2 Työparityöstä

LAPE-ohjelman (2016-2019) yhdeksi tavoitteeksi on asetettu lapsen ja perheen tilanteen sekä tuen tarpeiden monitoimijaisen arviointimallin rakentaminen. Mallin tarkoituksena on, että lapsen ja perheiden tuen tarpeet tunnistettaisiin jo varhaisessa vaiheessa. Tavoitteena on asiakaslähtöinen arviointi, asiakkaan osallisuuden toteutuminen sekä oikea-aikainen apu niin lapselle kuin perheellekin. Tähän perustuen sosiaalityöntekijän työparina palvelutarpeen arvioinnissa voisi toimia myös muiden alojen toimijoita kuin sosiaalityöntekijöitä. Ervast ja Tulensalo ovat tuoneet esille jo 2006 sosiaaliohjaajan tai perheohjaajan/perhetyöntekijän toimimista sosiaalityöntekijän työparina. Erittäin hyödyllisenä tilanne näyttäytyi silloin, kun alkuarvioinnin jälkeen perheellä aloitettiin esimerkiksi perhetyö. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa tuli esille, että työntekijät olisivat valmiita työparityöhön myös esimerkiksi perheohjaajan tai perhetyöntekijän kanssa. (Ervast & Tulensalo 2006, 139-140, Petrelius ym. 2016, 5.)

Samankaltaista keskustelua ja pohdintaa kävimme myös ohjausryhmän tapaamisissa. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että perhetyöntekijät ja perheohjaajat voisivat tuoda arviointiin vahvaa menetelmäosaamista sekä vankkaa tietoperustaa lapsen ja nuoren kehityksestä. Tällainen käytöntö onkin yksiköissä jo vaihtelevasti käytössä, mutta jatkossa olisi tärkeää huomioida ja käyttää entistä enemmän eri ammattiryhmien ammattitaitoa ja osaamista arviointia tehtäessä. Ervast ja Tulensalo (2006) toivat Kohtaavaa lastensuojelua- hankkeessa esille myös ajankäyttöön ja oman työn resurssointiin liittyvät puolen. Kohtaavaa lastensuojelua- hankkeessa sosiaaliohjaajat näkivät arviointityöskentelyn mielekkäänä, vaikkakin kokivat, että arviointityöhön osallistuminen oli poissa heidän perustyöstään, perhetyöstä ja perheohjauksesta. Tähän pohjautuen näkisin, että olisi tärkeä miettiä, milloin arvioinnissa on perusteltua käyttää sosiaaliohjaajan, perhetyöntekijän

tai perheohjaajan työpanosta. Tämän hetkiset resurssit eivät todennäköisesti riitä osallistumiseen jokaiseen palvelutarpeen arviointiin sosiaalityöntekijän työparina. (Ervast & Tulensalo 2006, 139-140.)

Tärkeänä näkisin myös, että työparityöstä olisi jonkinlainen yhtenäinen linjaus. Tällöin työparin pyytäminen ei jää yksittäisen työntekijän varaan eikä työntekijä joudu pohtimaan, että kukakohan oman yksikön tai tiimin jäsenistä ehtisi tulla työpariksi selvitystyöhön. Työparityön isommaksi haasteeksi muodostuu yleisesti yhteisen ajan löytäminen työparien kesken ja näin todennäköisesti myös Turussa. Resurssien vähäisyys on seikka, joka varmasti tulee vaikuttamaan työparityökäytänteihin. Haasteita työparityöskentelyyn voi myös tuoda erilaisten näkökulmien yhteensovittaminen, yhteisen tavoitteen löytyminen tai osalle työntekijöistä voi olla myös hieman pelottavaakin paljastaa omia työtapoja ja käytänteitä. (Ervast & Tulensalo 2006, 137-138; Paaso 2010, 40.)

Työparityön positiivisina puolina näyttäytyy kuitenkin työntekijöiden työssä jaksamisen lisääntyminen sekä työntekijöiden että asiakkaiden oikeusturvan parantuminen. Koko yksikön työntekijöiden tulee kuitenkin sitoutua työparityöhön, jotta siitä tulisi yleinen käytäntö. Ja toki myös esimiehen tuki työparityölle on olennaista sen toteutumisen kannalta. Ehdottoman tärkeää on myös, että työntekijät itse näkevät ja huomaavat työparityön edut, jotta työparius ei tunnu pelkästään lisätyöltä omien töiden ohessa. (Ervast & Tulensalo 2006, 138.)

Työparityöskentely vaatii myös suunnitelmallisuutta sekä yhteistä suunnittelua työparin kanssa, esimerkiksi tapaamisissa käytettävistä menetelmistä sekä tapaamisten aikaisesta työnjaosta. Haastatteluissa tuli esille, kuten muissakin aiemmissa tutkimuksissa, että usein suunnittelutyö on se, johon ei ole läheskään aina riittävästä ajasta. Tämä on tärkeä seikka, joka pitää ottaa huomioon juurruttamisessa. Näkisin, että tämän hetkessä resurssitilanteessa ei ole mahdollista jokaista palvelutarpeen arviointia tehdä työparityönä, vaikka se ideaali tilanne olisikin niin asiakkaan kuin työntekijänkin kannalta. Lähtökohtana on kuitenkin työparityön lisääminen ja myös muiden ammattiryhmien kuin sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon hyödyntäminen. Erittäin tärkeää olisi taata kaikille työntekijöille yhtäläinen mahdollisuus työparityöskentelyyn tarpeen vaatiessa

10.3 Helsingin mallista

Nähtäväksi jää minkälaisen vastaanoton Helsingin mallista pidettävä koulutus saa sosiaalityöntekijöiden keskuudessa. Näyttäytykö malli sellaisena, jonka voisi ottaa käyttöön myös Turun sosiaalipalveluissa. Näkisin, että koulutuspäivä tulee antamaan kuitenkin työntekijälle paljon työkaluja sosiaalityöhön olennaisena osana kuuluvaan arviointityöhön. Toivon, että koulutukseen osallistuvat sosiaalityöntekijät, perheohjaajat, ohjaajat ja perhetyöntekijät kuuntelevat avoimin mielin Helsingin sosiaalipalveluiden tapaa tehdä arviointityötä. Ajattelen, että koulutuspäivä on mahtava tilaisuus kuulla, miten arviointia tehdään muiden kaupunkien sosiaalipalveluissa. Ja näkisin, että tässä on myös vahvasti kuultu organisaatiossa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden toiveita ja tarpeita.

Ajattelen, että tässä on hyvät mahdollisuudet yhtenäisen mallin juurruttamiseen, koska sosiaalityöntekijät on otettu vahvasti mukaan kehittämistyöhön ohjausryhmän muodossa. Tarve ja toive kehittämiselle on tullut myös suoraan sosiaalityöntekijöiltä eli työntekijöiltä, joiden työn keskeinen osa on palvelutarpeen arviointien tekeminen ja ylipäänsä sosiaalityöhön vahvasti liittyvä arviointityö. Luotan siihen, että opinnäytetyöni sekä sen puitteissa tehty kehittämistyö saa työntekijät pohtimaan omaa tapaansa tehdä arviointia ja tuo uusia näkökulmia ja työkaluja siihen, kuinka saisimme arviointityöstä entistä lapsilähtoisempää. Lapsien tulisi olla meidän kaikkien lapsiperhesosiaalityössä työskentelevien työntekijöiden työn keskiössä.

10.4 Tutkimuksen luotettavuus

Tieteellisen tiedon keskeinen tunnusmerkki on tiedon luotettavuus. Kysymykset tutkimuksen luotettavuudesta kohdistuu sekä tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin sekä tietysti myös tutkimustuloksiin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta lähestytään usein validiteetin eli pätevyyden ja reliabiliteetin eli luotettavuuden käsitteillä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa nämä käsitteet korvataan usein vakuuttavuuden käsitteellä. Vakuuttavuus perustuu johdonmukaisuuteen ja uskottavuuteen. Kehittämistoiminnan ollessa kyseessä luotettavuutta mitataan ennen kaikkea käyttökelpoisuuden käsitteellä. (Toikko & Rantanen 2009, 121-123.)

Kehittämistyössä käyttökelpoisuus tarkoittaa ennen kaikkea kehittämisprojektin seurauksena syntyneiden tulosten käyttökelpoisuutta ja hyödynnettävyyttä. Tärkeää olisi,

että tehdyn kehittämistyön perusteella tehtäisiin myös ehdotus toimintasuosituksista. Tutkimuksellisen kehittämistyön pohjalta tehdyt toimintasuositukset olen kuvannut tämän raportin juurruttamisosiossa. (Toikko & Rantanen 2009, 125.)

Yhtenä mittarina kehittämistoiminnassa voi olla myös tulosten siirrettävyys. Jokaisella organisaatiolla on kuitenkin oma ainutkertainen luonteensa ja toisessa organisaatiossa kehitettyä saattaa olla vaikea siirtää kokonaan toiseen ja erilaiseen toimintaympäristöön. Tästä voisi päätellä, että kehittämistoiminnan tulokset sekä kehittämistoiminnassa syntyneet tuotokset ovat yleensä kontekstisidonnaisia. Tutkijan on kuitenkin tärkeää tuoda esille mahdollisimman läpinäkyvästi koko tutkimus- ja kehittämisprosessi, jotta ulkopuoliset toimijat pystyvästi helposti arvioimaan tulosten hyödynnettävyyttä heidän omassa organisaatiossaan. (Toikko & Rantanen 2009, 126.)

Projektin mahdollisimman läpinäkyvään esittämiseen olen pyrkinyt raporttia kirjoittaessa. Luotettavuuden aspektia olen pyrkinyt tuomaan esille kuvaamalla kehittämisprojektin etenemistä ja toteuttamista mahdollisimman tarkasti. Esimerkiksi Hirsjärvi ym. (2009) korostavat tutkimuksen toteutuksen mahdollisimman tarkkaa raportointia laadullisen tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi. Olen tuonut raportissa esille haastattelujen keskeisen sekä litteroidun materiaalin määrän. Olen yrittänyt kuvata aineiston analyysia mahdollisimman tarkasti ja kirjoittanut auki analyysiprosessia konkreettisilla esimerkeillä. Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää myös raportin tulokset osiossa käytetyt haastattelujen suorat lainaukset. Näin ollen tutkimuksessa tekemäni päätelmät tulevat selkeästi esille ja lukija voi myös palata niihin haastattelupätkien avulla. (Hirsjärvi ym. 2009, 232-233.)

Haastateltavat saivat etukäteen haastattelurungon kyselylomakkeen muodossa ja niin halutessaan olisivat voineet perehtyä etukäteen haastatteluun kohdistuvaan aiheeseen. Haastateltavat pystyivät haastattelun aikana tekemään myös tarkentavia kysymyksiä ja varmistamaan, olivatko ymmärtäneet kysymyksen oikein. Samoin pystyin itse haastattelijana esimerkiksi toistamaan haastateltavan vastauksen, jotta pystyin varmistamaan, että olen ymmärtänyt asian haastateltavan tarkoittamalla tavalla. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 108-109.)

Pohdin ja arvioin raportissa myös omaa rooliani haastattelijana. Kuulun haastateltavien työntekijöiden kanssa samaan organisaatioon, mutta haastatteluja tehtäessä varsinaista työparityötä sosiaalityöntekijöiden kanssa oli melko vähän. Joten uskon, että minkäänlaisia ristiriitaa siinä, että olin sekä haastattelija että työyhteisön jäsen ei ollut. Varmasti

tähän myös vaikutti se, että kuulun haastateltavien kanssa eri ammattiryhmään ja omaan perustehtävääni ei kuulu palveluntarpeen arvioinnit. Ehkä tilanne olisi ollut erilainen, jos toimisin myös sosiaalityöntekijänä samassa organisaatiossa haastateltavien kanssa.

10.5 Tutkimuksen eettisyys

Kun tutkija noudattaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta ja tutkimusmenetelmiä, voidaan puhua hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Tämä tarkoittaa, että tutkijan tulee käyttää tutkimusta tehdessään tiedeyhteisön hyväksymiä tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä. Tutkijan tulee perustaa tiedonhankintansa muun muassa asianmukaisiin tietolähteisiin sekä riittävään oman tutkimuksen analyysiin. Tässä tutkimuksessa tiedonhankinta on perustunut esimerkiksi aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, oman alan kirjallisuuteen sekä ammattikirjallisuuteen. Tutkimuksen aineistoa on myös analysoitu riittävästi, jotta aineiston analyysin eettisyys toteutuu. (Vilkkä 2015, 25.)

Kehittäjällä ja tutkijalla on sitoumuksia organisaatiota ja kehittämisprojektia kohtaan ja kehittämistyön tavoitteena on tuloksellinen toiminta. Ja toisaalta taas tutkimuksen käytäntöön liittyy rehellisyyden ja kriittisyyden vaatimus. Ja näiden seikkojen lisäksi kehittäjän tulisi huomioida myös asiakkaiden eli palvelua käyttävien ihmisten näkökulma. Tässä kehittämisprojektissa asiakkaiden näkökulma jäi valitettavasti kokonaan pois. Kehittämisprosessin aikana pohdin useasti asiakasnäkökulman mukaan ottamista. Kuitenkin tutorryhmän ja ohjaavan opettajan kanssa käytyjen keskustelujen perusteella, päätin jättää asiakasnäkökulman tästä tutkimuksesta pois, sen laajentaessa kehittämistyötä liikaa. Asiakkaiden näkökulman puuttuminen on kuitenkin seikka, jonka voidaan katsoa vähentävän tämän tutkimuksen eettisyyttä. (Toikko & Rantanen 2009, 129.)

Vilkkä (2015) tuo esille, että yleinen periaate on, että tutkimuksen tekijän tulee antaa mahdollisimman paljon tietoa tutkittaville, jotta he pystyvät tämän tiedon perusteella arvioimaan halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Tässä tutkimuksessa tämä tieto välitettiin kyselylomakkeen kanssa saman sähköpostiviestin välityksellä, ensin aluetoimistojen johtaville sosiaalityöntekijöille ja he taas eteenpäin yksiköidensä työntekijöille. Ajattelin, että tässä tutkimuksessa ei täysin toteutunut tutkittavien vapaus valita osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen. Kutsu ryhmähaastatteluun tuli työntekijöiltä heidän esimiehensä kautta ja ryhmähaastattelut toteutettiin pääosin aluetoimistojen viikkopalaveriajankohtina. Ja tällöin paikalle saapuivat kaikki paikalla oleva työntekijät. Eettisyys ei

toteutunut myöskään siinä, että osa viikkopalaveriin osallistuneista työntekijöistä ei tiennyt ryhmähaastattelusta lainkaan. Tämä johtui kuitenkin tutkijasta riippumattomista syistä. (Vilkkä 2015, 126-127.)

Oman perheohjaajan- työni sekä aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen perehtymisen vuoksi aihe oli itselleni jo etukäteen suhteellisen tuttu. Huomasin haastatteluita tehdessä, että olisin välillä halunnut osallistua keskusteluun, mutta tätä en tietenkään tutkimuseettisistä syistä voinut tehdä. Hirsjärvi & Hurme (2009) korostavat haastattelijan puolueetonta roolia. Haastattelija ei saisi esimerkiksi väitellä haastateltavien kanssa eikä osoittaa hämmästyksiä tai ihmettelyä haastateltavien kertomia asioita kohtaan. Mielestäni osasin olla tuomatta haastattelussa omaa näkemystäni esille, vaikka joissain kohdin se saattoikin olla erilainen kuin haastateltavien näkemys ja ajatus. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 96-97;108-109.)

LÄHTEET

Alatalo, M. & Kantaluoto, A. 2017. Yhteiskehittämispäivä; Lapsen paras – Yhdessä enemmän. Viitattu 27.9.2019. http://www.socca.fi/files/6698/Yhteinen_arviointimalli_luonnos_diat_13.11Kantoluoto_Alatalo.pdf.

Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen ris-teyskohta. Teoksessa I. Järventie ja H. Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY

Ervast, S. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilan-nearvion kehittämisestä. Helsinki: SOCCA & Heikki Waris instituutti. Viitattu 25.5.2019. http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf.

Fagerström, K. 2016. Ihmissuhteita ylläpitävä ja rakentava lastensuojelu. Hackneyn malli ja sys-teeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpapereita 42/2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.3.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Grundbok 2015. Socialstyrelsen. Barnets behov i centrum. Falun: Edita Bobergs.

Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilasto-lukujen takana. Työpapereita 30/2007. Helsinki: Stakes. Viitattu 24.8.2019. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hietämäki, J. 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Väi-töskirja. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto. Viitattu 2.3.2019. <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/125359/gradu2016Kivelä.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Hel-sinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeen-linna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uu-delleen arviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167-193.

Hämeen-Anttila, L. 2017. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.). Sosiaalityön käsikirja. 4. uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Innokylä 2019. Aivoriihi. Viitattu 15.8.2019. <https://www.innokyla.fi/web/malli109565>.

Jaakkola, O. 2016. Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnossa. Ammatillinen lisensiaattitutkimus. Yhteiskuntatieteiden ja filosofianlaitos. Sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 5.3.2019. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c43db2e7-53af-41ef-ba2e-9f3a2fa0c7f1>.

Kaikko, K. & Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 3.4.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Lahtinen, P.; Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä perinteitä ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 6.8.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 6.5.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelulaki 1302/2014. Viitattu 5.5.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141302>.

Muukkonen, T. & Tulensalo, H. 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilanearvion käsikirja. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Möller, S. 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu.

Möller, S. 2005. Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Lisenssiaattitutkimus. Jyväskylä: Pesäpuu.

Ojaniemi, P. & Rantaniemi, K-M. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Oranen, M. 2006. Tutkimusta ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuoltotyöryhmän loppuraportti. Lastensuojelun kehittämissuunnitelma. Viitattu 20.8.2019. <https://thl.fi/documents/647345/0/Alkuarviointi+Loppuraportti.pdf/4c1af916-87f3-41b0-bd61-0e9daaea69d8>.

Paaso, S. (toim.) 2010. Mitä lapselle kuuluu: opas lastensuojelutarpeen selvittämiseen. Jyväskylä: Pesäpuu.

Petreljus, P. & Eriksson, P. 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 32/2018. Viitattu 25.8.2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Petreljus, P.; Tulensalo, H.; Jaakola, A. & Hietamäki J. (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 33/2016. Viitattu 27.8.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Puusa, A. 2011. Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO.

Ranne, J. 2014. Anna vaikuttaa! Tee palautteesta vaikuttavaa! Porvoo: ai-ai kustannus.

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmaratkaisun perusteet. Jyväskylän yliopisto: SoPhi61. Viitattu 9.4.2019. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47920/SoPhi61_978-951-39-6498-6.pdf?sequence=3.

Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojelu viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 27.9.2019. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>.

Salpakoski, R. 2009. Lastensuojelun alkuarviointi- hankkeen loppuraportti. Jyväskylä: Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.8.2019. <http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2013/12/Alkuarviointihanke-loppuraportti-09-verkkojulkaisu.pdf>.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 4.4.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.

STM 2019. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Viitattu 27.8.2019 <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>.

STM. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013/19. Viitattu 27.8.2019. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_fi_nal_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Viitattu 1.3.2019. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopisto paino Oy – Juvenes Print.

Tulensalo, H. 2015. Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 13.8.2019. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98814/LISURI-1460708563.pdf?sequence=1>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Trowler, I. & Goodman, S. 2012. (toim.) Social Work Reclaimed. Innovative Framworks for Child and Family Social Work Practise. London: Jessica Kingsley Publisher.

Vainio, H. 2012. Lastensuojelutarpeen selvitysvaiheen dokumentoinnin kehittäminen Turussa. Lastensuojelun sosiaalityön täydennyskoulutus. Turun yliopisto: Koulutus- ja kehittämiskeskus Brahea.

Vanhanen J. 2019. Sähköpostihaastattelu.

Vilka, H. 2015. Tutkimusmetodeja ammatilliselle kentälle. Viitattu 10.9.2019. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-kehit%C3%A4.pdf>.

Wuorio, H. 2018. Asiakkaan valikoinnin kriteerit palvelutarpeen arvioinnissa: Sosiaalisten ongelmien tulkintatyön ja rajatyön näkökulmia perhepalveluihin ja lastensuojeluun. Pro-gradu- tutkielma. Yhteiskuntatieteiden laitos Tampere: Tampereen yliopistopaino. Viitattu 15.6.2018. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102856/1518165073.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kysely palvelutarpeen arvioinnin aikaisesta työskente- lystä:

1. Miten ensimmäinen yhteydenotto asiakkaaseen tapahtuu?

2. Kerrotaanko asiakkaalle ensimmäisellä tapaamisella palvelutarpeen arvion kulku?

3. Onko sinun aluetoimistossasi tietynlainen käytäntö palvelutarpeen arvioinnin vaiheen?

4. Kuinka monta kertaa keskimäärin tapaat vanhempaa/vanhempia ja lasta/lapsia palvelutarpeen arvioinnin aikana?

5. Tehdäänkö palvelutarpeen arvioinnit työparityöskentelynä?
 - Koetko työparityöskentelyn hyödyllisenä?
 - Miten sovitte työnjaosta?

12. Mitkä seikat mielestäsi palvelutarpeen arviossa tulee selvittää?

13. Otatko yhteyttä asiakkaan muihin yhteistyö- tai viranomaistahoihin?

Kiitos vastauksista! :)

Terveisin

Kirsi Grönlund

Perheohjaaja

Turun kaupunki

Muistilista palvelutarpeen arviointiin varten:

Ensimmäinen tapaaminen:

- Esittäytyminen, ilmoituksen läpikäyminen
- Perustietolomake, lupa yhteydenottoon muihin yhteistyötahoihin
- **Teema: Tärkeät ihmiset:**
 1. Perhe (Sukupuun luonnostelu)
 2. Perheenjäsenten keskinäiset suhteet
 3. Läheiset ja tärkeät ihmiset

Tarvittavat yhteydenotot päiväkotiin, kouluun, neuvolaan, muihin hoitotahoihin

Kotikäynti:

- **Teema: Koti ja arki:**
 1. Arki kotona
 2. Perushoiva ja huolenpito
 3. Lapsen/vanhemman terveys ja hyvinvointi
 4. Perheenjäsenten keskinäinen aika, hellyys/fyysinen läheisyys
 -
- **Teema: Kaverit ja vapaa-aika**
 1. Vapaa-ajan vietto
 2. Kaverit
 3. Harrastukset
 -
- **Teema: Päiväkoti/Koulu**
 1. Perustiedot
 2. Koulussa/Päiväkodissa oleminen
 3. Opettajat/Muut aikuiset
 4. Oppiaineet
 5. Kaverit/kiusaaminen
 6. Läksyjen teko
 7. Poissaolot/lintsaamiset

Toimistotapaaminen/Lapsen tapaaminen

- **Teema: Lapsen tarpeet ja vanhemmuus**
 1. Merkittävät tapahtumat lapsen elämässä ja niihin liittyvät tunteet
 2. Lapsen minäkuva/lapsen maailma
 3. Tunteiden tunnistaminen ja tunteiden näyttäminen ja purkaminen

Yleisesti lapsen näkemyksen kartoittaminen!

4. Lapsi vanhemman kuvaamana, lapset tarpeet
5. Vanhempana olo vanhemman kokemana: haasteet, toiveet, vahvuudet

Yhteenvetotapaaminen

- Käydään yhteisesti läpi aiemmin käsitellyt teemat sekä vanhempien, lapsen ja työntekijöiden näkemykset perheen tuen tarpeista

Lapsiperheiden palvelutarpeen arviointi

Palvelutarpeen arvioinnin tarkoituksena on selvittää ja arvioida **yhdessä** lapsen ja vanhempien kanssa perheen tilannetta sekä avun ja tuen tarvetta. Arvioinnin aikana käydään läpi lapsen ja perheen arkea, ihmissuhteita, vahvuuksia, voimavaroja sekä mahdollisia muutostarpeita.

Palvelutarpeen arvioinnin tavoitteena on saada järjestettyä perheelle oikeanlaista apua mahdollisimman nopeasti ja oikea-aikaisesti. Työskentelyssä arvioidaan sekä peruspalvelujen että lastensuojelun tuen ja palvelujen tarve. Palvelutarpeen arviointi on jokaisen kuntalaisen oikeus ja se perustuu sosiaalihuoltolakiin.

Palvelutarpeen arviointi tulee saattaa päätökseen kolmen kuukauden kuluessa asian viereille tulosta ja sen aikana tapaamme perheenjäseniä sekä yhdessä, että erikseen. Tarvittaessa teemme myös yhteistyötä muiden yhteistyötahojen kanssa.

PARASTA MAHDOLLISTA APUA TURKULAISILLE LAPSILLE JA PERHEILLE!

Turun kaupungin lapsiperhesosiaalityön yhteystiedot:

Eteläinen lapsiperheiden sosiaalityö

- Neuvonta ja ohjaus arkisin klo 9-10, Puh. 040-6452208

Läntinen lapsiperheiden sosiaalityö

- Neuvonta ja ohjaus arkisin klo 9-10, Puh. 040-6279386

Pohjoinen lapsiperheiden sosiaalityö

- Neuvonta ja ohjaus arkisin klo 9-10, Puh. 040-1940545

Voit myös jättää yhteydenottopyynnön sähköpostitse osoitteeseen lapsiperhesosiaalityo@turku.fi ja sinuun otetaan yhteyttä 1-3 arkipäivän kuluessa. Sähköpostiyhteys ei ole suojattu, joten älä laita henkilötietojasi tai muita arkaluonteisia tietoja sähköpostitse.

Sosiaalipäivystys 24h

- Kiireelliset lastensuojeluilmoitukset ja akuutit kriisitilanteet
- 02-262600

Vanhemman palautelomake

Päivämäärä _____ . _____ . 20_____

Asiat, joista keskustelimme, olivat:

Hyödyllisiä

Tärkeitä

Turhia

Ärsyttäviä

Oliko tapaamisista apua

Paljon

Jonkin verran

Vähän

Ei lainkaan

Koen perheeni tilanteen:

Parantuneen

Pysyneen samanlaisena

Huonontuneen

Sainko tarvitsemaani apua?

Kyllä

En osaa sano

En

Mitä muuta haluaisit meille sanoa:

Kiitos palautteestasi!

Nuoren palautelomake

Päivämäärä: _____ . 20_____

Asiat ja tehtävät, jotka olivat minusta:

Kivoja ja helppoja

Tärkeitä

Vaikeita ja turhia

Ärsyttäviä

Oliko tapaamisista mielestäsi hyötyä:

Paljon

Jonkin verran

Vähän

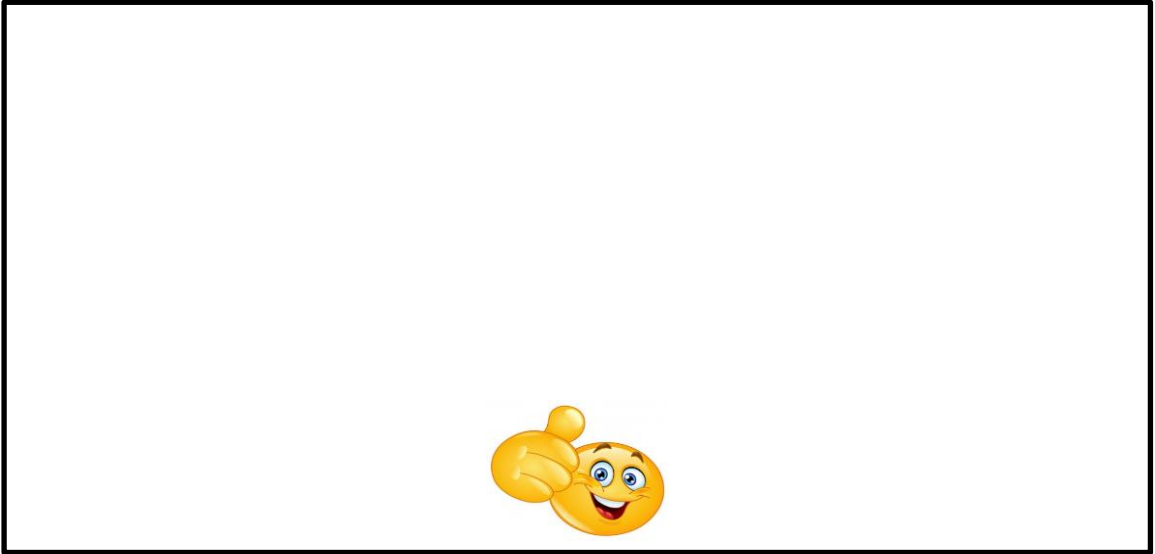
Ei lainkaan

Kiitos palautteestasi!

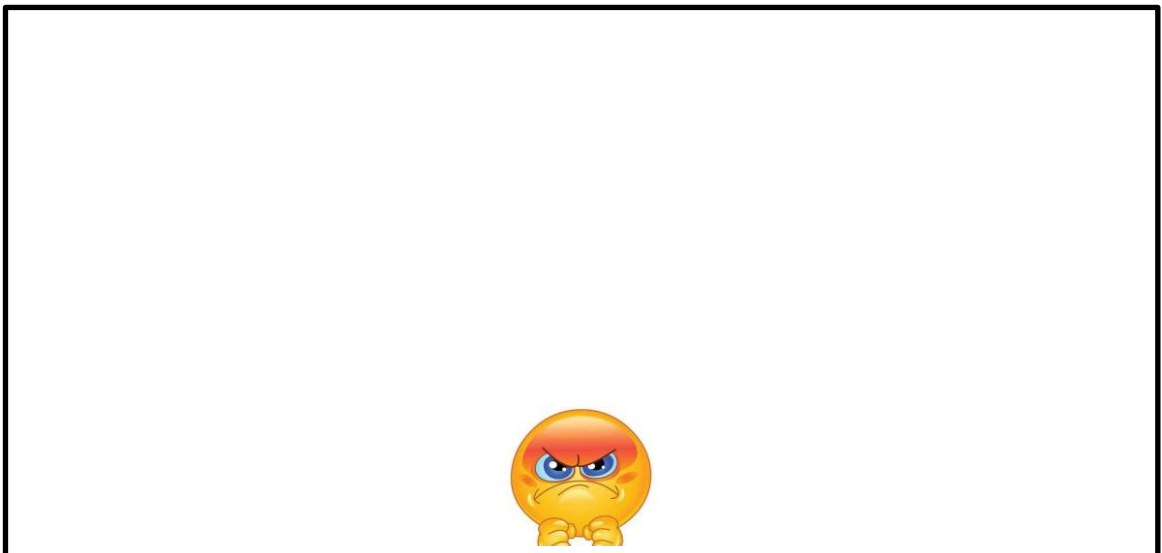
Lapsen palautelomake

Päivämäärä _____ - _____ 20_____

Tapaamisissa oli kivaa:

Tapaamisissa oli kurjaa:

Kiitos palautteestasi!

Lapsen ja vanhempien tuen tarpeen arviointi

Hyvä asiakas!

Helsingin sosiaali- ja tevreysvirastossa on käytössä yhdenmukainen arviointimalli, jonka avulla arvioidaan yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa heidän tarvitsemaansa tukea ja apua.

Yhteistyössä perheen kanssa käsitellään lapsen ja vanhempien arkea, ihmissuhteita, huolia, vahvuuksia ja voimavaroja. Tuen tarpeen arviointi perustuu lapsen ja vanhempien omiin käsityksiin tilanteesta ja tuen tarpeesta sekä sosiaalityöntekijän näkemykseen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Arvioinnin tuloksena on suunnitelma niistä tukipalveluista, joita lapsi ja perhe mahdollisesti jatkossa tarvitsevat ja joista hyötyvät.

TUEN TARPEEN ARVIOINTI

Lapsen kehitykselliset tarpeet

Fyysinen
terveys

Lapsen arki

Lapsen
psykkinen ja
sosiaalinen
hyvinvointi

Päihteiden
käyttö

Vanhempien voimavarat ja tuen tarve

Vanhem-
muuden
taidot

Psyykkisen ja
sosiaalisen
hyvinvoinnin
tarjoaminen

Vanhemman/
vanhempien
elämäntilanne,
hyvinvointi ja
terveys

Päihteiden
käyttö

A. 1. Lapsen kehitykselliset tarpeet

Fyysinen terveys	Lapsen arki	Lapsen psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi	Päihteiden käyttö
Terveys ✓ Lapsen yleiskunto✓ Fyysinen ja motorinen kehitys✓ Allergiat, sairaudet ja vammat✓ Raskausajan vaikutus lapsen terveydentilaan Fyysisestä terveydestä huolehtiminen ✓ Viikitys ja väsymys, lepo ja uni✓ Säännöllinen ja terveellinen ravinto✓ Liikunta✓ Seksuaaliterveys ja -tieto✓ Tapaturmat Diagnosoidut fyysiset sairaudet tai huoli fyysisestä terveydestä	Päivärytmi ✓ Arjen säännöllisyys✓ Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet Päiväkodissa tai koulussa oleminen ✓ Käykö mielellään päiväkodissa, koulussa tai töissä, onko poissaoloja tai lirtsausta✓ Kiusaako/kuusataanko✓ Oppimistulokset ja arvosanat, suoriutuminen✓ Keskitettymskyky/oppimiskyky✓ Tulevaisuudensuunnitelmat/ jatkosuunnitelmat Ikätasoinen suoriutuminen ✓ Itsestä huolehtiminen ja hygieniä✓ Kotityöt✓ Raha-asiat ja ostokset✓ Paikasta toiseen liikkuminen✓ Realistinen käsitys vaaratilanteista	Minäkuva ✓ Itseluottamus ja itsetuntemus✓ Identiteetti (esim. etninen, uskonnollinen, kulttuurinen, koulutuksellinen/ammattillinen, sosiaalinen, sukupuoli-identiteetti, seksuaali-identiteetti) Tunne-elämä ja käyttäytyminen ✓ Mieliala✓ Tunneiden ilmaiseminen✓ Vaikkeuksien kohtaaminen✓ Karvaileminen ja häiriökäyttäytyminen✓ Väkivaltaisuus ja rikollisuus Perhe ja sosiaaliset suhteet ✓ Läheiset✓ Suhde vanhempiin✓ Suhde muihin perheenjäseniin✓ Ystävät ja suhde heihin✓ Suhtautuminen muihin lapsiin✓ Luottavaisuus ja avoimuus✓ Kanssakäyminen muiden aikuisten kanssa Turvasuunnitelman tarve Diagnosoidut psyykkiset sairaudet tai huoli psyykkisestä terveydestä	✓ Lapsen päihteidenkäytön historia✓ Käytön säännöllisyys✓ Terveysvaikutukset✓ Vaikutus arjesta selviytymiseen✓ Vaikutus sosiaalsiin suhteisiin✓ Päihteisiin liittyvä riskikäyttäytyminen

A. 2. Vanhemman/vanhempien voimavarat ja tuen tarve

Vanhemmuuden taidot	Psykykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tarjoaminen	Vanhemman/vanhempien elämäntilanne, hyvinvointi ja terveys	Päihteiden käyttö
Perushoidosta huolehtiminen ✓ Ravinnon ja vaatetuksen tarjoaminen✓ Hygieniasta huolehtiminen✓ Koulunkäynnistä huolehtiminen✓ Tarvittavan hoidon järjestäminen✓ Virikkeiden tarjoaminen ja kannustaminen✓ Kannustaminen liikuntaan ja harrastuksiin✓ Lapsen suojeleminen ongelmilta✓ Omatoimisuuden opettaminen✓ Riittävän vapaa-ajan tarjoaminen lapselle, kaverit voivat käydä kylässä✓ Rajojen asettaminen (ruokailut, kotintuloajat, nukkuminen) Henkinen tuki ja rakkauden antaminen ✓ Ajan viettäminen lapsen kanssa ja henkisen tuen tarjoaminen✓ Oppimiseen kannustaminen✓ Itsenäisyyteen ja vastuunkantoon kannustaminen Elämän opettajana toimiminen ✓ Arkielämän taitojen opettaminen✓ Oikean ja väärän opettaminen✓ Hyvänä esimerkkinä toimiminen✓ Sääntöjen ja hyvien tapojen opettaminen✓ Väkivallattomuuden opettaminen	Hyvinvoinnin tarjoaminen ✓ Emotionaalisen läheisyyden antaminen✓ Kiinnostuksen ja myötätunnon osoittaminen lasta kohtaan✓ Tukeminen lapsen valinnoissa ja vaikeuksissa✓ Kannustaminen ja ylpeys lapsesta✓ Huoista ja murheista keskusteleminen✓ Lapsen huomioiminen osana perhettä✓ Vanhempien ihmissuhteiden tasapainoisuus Turvallinen kasvatus ✓ Vanhemman kasvatus on lapselle turvallista✓ Vanhemmat ovat johdonmukaisia ja vakaita ja arki on säännöllistä✓ Vanhemmat tukevat toisiaan kasvatuksessa✓ Vanhemmilla on vastuu perheestä✓ Vanhempi ei kohdistu väkivaltaa toista vanhempaa tai ketään muuta kohtaan✓ Lapseen ei kohdistu väkivaltaa✓ Lapseen ei kohdistu seksuaalista hyväksikäyttöä	✓ Elämäntilanne ja arki✓ Vanhempien keskinäiset välit✓ Vanhemman mahdollinen uusi parisuhde ja kumppanin huolenpito lapsesta✓ Taloudellinen tilanne✓ Asuminen✓ Vanhempien jaksaminen✓ Fyysiset sairaudet✓ Psykykkinen hyvinvointi ja mahdolliset sairaudet	✓ Vanhemman päihteidenkäytön historia✓ Päihteidenkäytön määrä ja säännöllisyys✓ Käytön vaikutus lapseen ja perheeseen✓ Käytön vaikutus töihin ja päivärhythmiin✓ Käytön vaikutus sosiaalsiin suhteisiin

B.1. Lapsen hyvinvointi ja tuen tarve

	Ei huolta	¹ Lievä tuen tarve - peruspalvelut	² Merkittävä tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	³ Suuri tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	⁴ Erittäin suuri tuen tarve - erityispalvelut, lapsen kuntouttava perhehoito tai laitoshoido
FYYSINEN TERVEYS	Terve lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Lieviä puutteita terveydestä huolehtimisessa	Terveystä huolehtiminen puutteellista	Terveys ja siitä huolehtiminen vakavasti puutteellisista	Lapsen terveys vaarassa
LAPSEN ARKI	Ikätasoinen arki	Arjessa lieviä puutteita/ ongelmia	Lapsen arjessa puutteita/ongelmia	Lapsen arjessa vakavia puutteita/ ongelmia	Lapsi heitteillä
LAPSEN PSYKKINEN HYVINVOINTI	Psykkisesti hyvinvoiva lapsi/ mahdolliset sairaudet hoidossa	Psykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa lieviä puutteita	Psykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa puutteita	Psykkisessä hyvinvoinnissa ja siitä huolehtimisessa vakavia puutteita	Lapsi on vaaraksi itselleen tai muille/ lapsen psykkisestä sairaudesta ei huolehdita
LAPSEN SOSIAALINEN HYVINVOINTI	Ei ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Lieviä ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa	Ongelmia sosiaalisissa suhteissa ja taidoissa Lapsen lievä rikollisuus	Vakavia ongelmia sosiaalisissa suhteissa Lapsen toistuva rikollisuus	Sosiaalisissa suhteissa vakavia lapsen hyvinvointia vaarantavia tekijöitä Lapsen toistuva vakava rikollisuus
PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	Ei lainkaan käyttöä	Satunnainen käyttö	Toistuvaa käyttöä	Huolestuttavaa säännöllistä käyttöä	Runsaasti ja usein toistuvaa käyttöä ⁵

B. 2. Vanhemmuuden voimavarat ja tuen tarve

	Ei huolta	1 Lievä tuen tarve - peruspalvelut	2 Merkittävä tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	3 Suuri tuen tarve - peruspalvelut ja erityispalvelut	4 Erittäin suuri tuen tarve - erityispalvelut, lapsen kuntouttava perhehoito tai laitoshoido
VANHEMMUUDEN TAIDOT	Vanhempi vastaa lapsen tarpeisiin ja huolehtii lapsesta hyvin	Lievä puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vakavia puutteita lapsen tarpeisiin vastaamisessa	Vanhemmuiden taitojen puutteellisuus aiheuttaa suuren riskin lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle
PSYYKKISEN JA SOSIAALISEN HYVINVOINNIN TARJOAMINEN	Lapsen kasvuympäristö on vakaa ja turvallinen	Lapsen kasvuympäristön vakaudessa ja turvallisuudessa on lieviä puutteita	Lapsen kasvuympäristössä on epävakaita tekijöitä	Lapsen kasvuympäristössä on paljon epävakaita tekijöitä	Lapsen turvallisuus on vaarassa ja kasvuympäristö on epävakaa
VANHEMMAN VOINTI JA ELÄMÄNTILANNE	Vanhempi voi hyvin ja elämäntilanne on vakaa	Vanhemman voimissa ja elämäntilanteessa tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Lievä elämäntilanteen ongelmia, jaksamiseen vaikuttavia tekijöitä ja tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsesta huolehtimiseen	Elämäntilanteen ongelmia, jaksamisongelmia tai tekijöitä, jotka rajoittavat lapsesta huolehtimista	Vakavia elämäntilanteen ongelmia, vakavia jaksamisen ongelmia ja vaikeuksia huolehtia lapsesta
VANHEMMAN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ	Kohtuullinen käyttö tai ei käyttöä	Satunnaista riskikäyttöä	Toistuvaa riskikäyttöä	Säännöllistä ja runsasta käyttöä	Runsasta käyttöä ja siihen liittyvää vakavaa riskikäyttäytymistä